

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускної кафедри
_____ Н. Ф. Ржевська
«_____» _____ 20 __ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**ТЕМА: «МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ОЛЬСТЕРСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ
У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ»**

Виконавець: студентка 4 курсу, 408 групи, Гюрдап Діана

Керівник: Кандидат політичних наук, старший науковий співробітник, професор
кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій
Національного авіаційного університету Ялі М.Х

Нормконтролер

(підпис)

(П.І.Б.)

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	8
1.1 Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження.....	8
1.2 Стан наукової розробки та джерельна база проблеми	12
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ «ОЛЬСТЕРСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ»	18
2.1 Витоки «Ольстерської проблеми».....	18
2.2 Тероризм в Північній Ірландії як інструмент впливу на політичну систему.	21
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ В ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ	35
3.1 Підходи політичних кіл Великобританії, Північної Ірландії та Республіки Ірландії до вирішення конфлікту.	35
3.2 Роль міжнародних організацій та США у врегулюванні конфлікту.	41
3.3 Процес реалізації «Домовленостей страсної п'ятниці»	44
3.4 Brexit як фактор подальшого розвитку «ольстерської проблеми»	50
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	63

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ІРА – Ірландська республіканська армія

ООН – Організація Об'єднаних Націй

РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй

СДЛП – Соціал демократична і лейбористська партія

ІРБ – Ірландське революційне братство

ЄЕС – Європейська Економічна Спільнота

ЄС – Європейський Союз

США – Сполучені Штати Америки

Бекстоп – запобіжник, запасний варіант

FARC –Револьюційні збройні сили Колумбії — Армія Народу (ісп. Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – Ejército del Pueblo)

НАТО – Організація Північноатлантичного договору, або Північноатлантичний альянс

Гомруль - рух за автономію Ірландії на рубежі XIX-XX століттях. Передбачало власний парламент і органи самоврядування при збереженні над островом британського суверенітету, тобто статус, аналогічний статусу домініону

ВСТУП

У сучасному світі існують політичні конфлікти, корені яких сягають у давнину. Ольстерська проблема є саме таким прикладом давньої боротьби двох громад Північної Ірландії – католиків та протестантів. До розв'язання цього конфлікту було залучено багато сил, які допомогли прискорити вихід з критичної точки, але й спровокували нові кризи і появу екстремістського руху ІРА. Не дивлячись на те, що проблема невеликої провінції стала причиною занепокоєння Сполученого Королівства, Ольстер привернув увагу міжнародної громади і її впливових політичних кіл.

«Ірландське питання» – один з найдовших конфліктів у європейській історії. Протягом XX століття обидві сторони конфлікту, зацікавлені міжнародні інституції неодноразово намагалися знайти механізми його врегулювання. Прихід до влади у Сполученому Королівстві лейбористського уряду Т. Блера вперше дозволив перейти від «культури війни» до «культури миру» у вирішенні північноірландського питання. Було визнано, що роззброєння Ірландської Республіканської Армії (ІРА) – це складний та довгий процес. Важливі політичні рішення, прийняті британським та ірландським урядами за участі політичних партій Північної Ірландії, дозволили перейти до конструктивних моделей подолання конфлікту.

Також хочеться провести паралелі «Ольстерської проблеми» з сьогоденною ситуацією в Україні. На етапі національно-визвольних революцій події в Ірландії та Україні виявляли багато спільного. Тоді Донбас і Ольстер дійсно корелювали поміж собою. В обох державах наслідком критичного загострення соціально-економічних суперечностей та колоніального гніту під впливом першої світової війни став підйом національно-визвольного руху, що завершився в одному випадку утворенням УНР (та проголошенням її антиподу –

Донецько-Криворізької республіки), в іншому – виникненням британського домініону «Ірландська вільна держава» й Ольстеру (1922 р.).

Конфлікт на Донбасі є нічим іншим як гібридизованим віддзеркаленням останньої битви неоколоніалізму, що скориставшись ситуацією, намагається нав'язати не лише Україні, а й світу загалом політичний порядок денний сторічної давнини. Є й ще одна "родова відзнака" донбаської кризи, яка типологічно розводить її з Ольстерською на неподоланну відстань. Ідеться про радянську/пострадянську складову.

Конфлікт у Північній Ірландії відрізняється надзвичайною складністю і своєрідністю. Тут поєдналися соціальні, національні та релігійні протиріччя, і якщо перші з них складають основу подій, то останні лежать в конкретних умовах Північної Ірландії - різко загострюють і драматизують конфлікт, надають йому специфічного забарвлення.

Таким чином, актуальність дослідження пояснюється широкою розповсюдженістю етноконфесійних конфліктів із релігійним підґрунтям у сучасному світі, які можуть перетворитися на етнополітичний конфлікт, а також проблематикою їх усунення чи врегулювання. Ольстерська проблема потребувала залучення багатьох сил для вирішення конфлікту, оскільки збройні зіткнення були спровоковані радикальними партіями і екстремістськими угрупованнями за допомогою радикальних засобів. Такі засоби ставали на шляху соціально-економічного розвитку Сполученого Королівства, тому що Північна Ірландія була його частиною. Тогочасний "внутрішній конфлікт" набув розголосу і потребував залучення міжнародної громади для прискорення виходу з кризи.

Дослідження північноірландського конфлікту продемонструвало вміння уряду Великої Британії виходити з кризи мирним шляхом, знаходити компроміс, досягати взаємодії між двома ворогуючими громадами і змінювати рівень довіри до влади у позитивному напрямку. Протягом дослідження можна прослідкувати

переваги і недоліки британського уряду у вирішенні «Ольстерського питання», у той же час міжнародна спільнота відігравала роль судді, який допомагав уряду Сполученого Королівства дійти правильного вироку.

Актуальність вивчення північноірландського конфлікту продиктована його демонстративністю: він показує наявність серйозних розбіжностей і протиріч у , здавалося б, ідеальному регіоні Західної Європи і, на додаток, ще раз спростовує міф про "гармонію", яка панує в країнах західної демократії. До того ж, важливий і накопичений північноірландським суспільством досвід ведення переговорів, досягнення певного консенсусу між ворогуючим електоратом на виборах та ін. У зв'язку із вище зазначеними обставинами, дослідження причин і методів врегулювання або можливого подолання етнополітичного і етноконфесійного конфлікту в Північній Ірландії є актуальним та має практичну значущість.

Об'єктом даного дослідження є північноірландський конфлікт.

Предмет дослідження – специфіка розвитку та врегулювання північноірландського конфлікту .

Метою даної роботи є дослідження та аналіз релігійно-політичних конфліктів на прикладі Ольстерського конфлікту.

Для досягнення даної мети були визначені наступні завдання:

- 1) Вивчити основні теоретико-методологічні основи дослідження «Ольстерської проблеми».
- 2) Розглянути витоки, основні події, терористичну діяльність ІРА, особливості та сучасний стан конфлікту в Північній Ірландії.
- 3) Дослідити методи врегулювання конфлікту.
- 4) Розглянути Brexit як фактор подальшого розвитку «Ольстерської проблеми».

При дослідженні північноірландського конфлікту були використані такі методи наукового пізнання як історичний метод, описовий, метод прогнозування, соціологічний метод, метод аналізу і синтезу, проблемно-хронологічний метод,

метод емпіричних досліджень, порівняльний метод, статистичний метод, метод періодизації та інші.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з XII століття до сьогодення. Нижня хронологічна межа дослідження пов'язана з необхідністю вивчення витоків проблеми, яка зародилася ще з часів англійської колонізації в результаті папської булли 1155р. З початком XVII ст. закладені основи колоніального режиму в Ірландії почали підриватися повстаннями проти англійського панування. У зв'язку з подіями першого етапу національно-визвольної ірландської революції впродовж 1919-1923 років, у 1921 р. був підписаний англо-ірландський договір. Згідно документу законодавчо закріплювався розділ території острова Ірландія на домініон Ірландська Вільна Держава, до складу якого входило 26 графств, і автономну провінцію Північна Ірландія, яка об'єднувала 6 графств історичної провінції Ольстер, що разом увійшли до складу Сполученого Королівства.

Верхня хронологічна межа обумовлена нещодавніми змінами у політичному спрямуванні Великобританії і Brexit. Стійка позиція нового прем'єр-міністра Бориса Джонсона щодо "розлучення" Сполученого Королівства із Європейським Союзом може стати причиною утворення так званого «жорсткого кордону» між Республікою Ірландія та Північною Ірландією. Саме ця причина підвищує ризик повернення латентного конфлікту до його початкової стадії.

Структурно бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів і відповідних підрозділів, висновку та використаних джерел загальним обсягом 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1 Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження

Тісний зв'язок і протиріччя у соціальному, релігійному, економічному і політичному житті Північної Ірландії завжди було невід'ємною частиною, але у поєднанні з терористичними угрупованнями ці фактори стали дестабілізаційними чинниками у політиці сусідньої Великобританії. Терористичні акти нині є поширеним способом досягнення політичних цілей.

Загальна фундаментальна риса визначення конфлікту - протиборство суб'єктів, обумовлене протилежними інтересами. Особливостями політичного конфлікту є суб'єкти і характер інтересів, ними переслідуваних. Політичний конфлікт - це протиборство суб'єктів з протилежними політичними інтересами, цінностями, поглядами і цілями, зумовленими становищем і роллю в системі відносин з владою. Порівняно з усіма іншими видами конфліктів, політичний конфлікт має свою специфіку: його домінантою є боротьба за владу. Якщо влада передається не в спадщину, то вже виникає конфлікт між людьми за право зайняти владні позиції. Ольстерський конфлікт є інституалізованим, так як інституалізовані конфлікти відбуваються «за правилами», зокрема мають «правила закінчення»: «Тут підраховуються бали, установлюється лінія фінішу, фіксується умовно припустимий рівень ушкоджень. Коли сума балів досягає певного числа, коли доведено той або інший різновид заподіяного збитку або перетнуто фінішну лінію, конфлікт виявляється вичерпаним, а його результат очевидним як для переможця, так і для переможеного» [1, с.55].

Досліджуючи конфлікт у провінції Північної Ірландії, доцільним буде надати визначення поняттю «проблема». У широкому розумінні поняття «проблема» означає складне теоретичне або практичне питання, що потребує

вивчення, дослідження і розв'язання. Під конфліктом у дипломній роботі позначаємо боротьбу, мета якої полягає в досягненні певних переваг і водночас у нейтралізації або елімінації суперника чи заподіянні йому шкоди. Виходячи з дефініцій понять «проблема» і «конфлікт», перше з них ширше за друге. Конфлікт безпосередньо пов'язаний з певним механізмом вирішення проблеми, він є одним з варіантів її розвитку. Для розв'язання конфлікту потрібно врегулювати проблему чи сукупність проблем, або, у крайньому випадку, знешкодити джерело її виникнення, які перешкоджають примиренню ворогуючих сторін. Однак розв'язання конфлікту не обов'язково означає розв'язання проблеми, оскільки на зміну конфліктним відносинам між сторонами можуть прийти конфронтаційні, за яких напруження між ними зберігається, але до жодних ворожих дій у бік суперника вони не вдаються. Однак розвиток проблеми і розвиток конфлікту можуть збігатися, якщо проблема і конфлікт виникли одночасно і проблема відразу ж набула форми конфлікту. Саме така ситуація спостерігається в Північній Ірландії[25, с. 42-48].

Досліджуючи «Ольстерську проблему», важливо окремо розглянути поняття "політичний тероризм" і його суть. Під політичним тероризмом розглядаємо метод боротьби, за допомогою якого ті чи інші сили бажають досягти певних результатів. Суть політичного тероризму полягає в застосуванні крайніх заходів насильства або загрози таких з метою залякування політичних опонентів, примушення владних структур до відповідних дій або ж відмови від них. Політичний тероризм може проявлятися у шантажі державних діячів, убивствах людей та нанесенні їм тілесних ушкоджень, знищенні різноманітних стратегічно важливих та господарських об'єктів (житлових будинків, адміністративних будівель, військових об'єктів тощо), захопленні заручників, злочинному втручанні у роботу транспортної артерії та інших насильницьких діях. [51, с.16]. Політичний тероризм відомий здавна і сучасна його форма – це продовження історичної традиції, коли до терору підходять як до крайнього

засобу досягнення політичної мети в період загострення кризових, конфліктних ситуацій політичного, соціально-економічного, етнорелігійного чи іншого характеру. «Необхідність насильства в історії, – зазначають юристи-міжнародники І. Бліщенко та Н. Жданов, – детермінується наявністю протиріччя, яке неможливо вирішити шляхом компромісу між носіями цього протиріччя: державами, класами або окремими особистостями» [38, с. 39]. Політичний тероризм – це застосування або загроза застосування насильства зі сторони особи або групи осіб, діючих як на підтримку, так і проти існуючої влади, коли подібного роду акція спрямована на створення атмосфери крайнього занепокоєння і/або створення лякаючого впливу на відповідну групу населення («мішень»), яка чисельно перевищує кількість безпосередніх жертв (тобто осіб, які постраждали в терористичній акції), з метою примушення цієї групи піти на відповідні поступки політичним вимогам, що висувуються терористами” [4, с. 16].

Оскільки, Ольстерський конфлікт є етноконфесійним, який потім трансформувався в етнополітичний, варто окремо виділити поняття «політичного конфлікту» і «етноконфесійного конфлікту».

Етноконфесійний конфлікт — одна із форм етнічних конфліктів, в яких конфесійна відмінність посилюється етнічною. Особливо виражені форми проявляє в регіонах, населених народами, що склалися в різних цивілізаціях. [8, с. 22] Поняття «політичний конфлікт» визначається як прояв і результат конкретної взаємодії двох або більше сторін (індивідів, їх груп, спільнот, держав), що оспорюють один у одного розподіл і утримання владних ресурсів, повноважень і благ.[33, с. 48]

Досліджуючи Ольстерський конфлікт, були використані різні методи наукового дослідження. Під час дослідження «Ольстерської проблеми», використовуючи метод аналізу та синтезу конфлікт був розділений на взаємопов'язані елементи і була проаналізована політика Великої Британії

стосовно кожного з них, що забезпечило зображення цілісної характеристики діяльності уряду Британії з урегулювання північноірландських суперечностей.

За допомогою проблемно-хронологічного методу ми отримали можливість вивчити «Ольстерську проблему» як послідовність паралельних і взаємопов'язаних складових.

У дипломній роботі також були використані методи емпіричних досліджень, зокрема аналіз документів - проаналізовано урядові документи та акти, спрямовані на стабілізацію політичного клімату в Північній Ірландії, декларації і заяви глав держав і урядів Великої Британії, Республіки Ірландія та США щодо «Ольстерської проблеми». За допомогою статистичний методу були проаналізовані дані статистики про соціально-економічне становище двох релігійних громад, їхню участь у силах безпеки Північної Ірландії, протестантські паради, підтримку населенням тих чи інших політичних партій на виборах та простежено зміни цих показників з розвитком північноірландської проблеми.

Системний підхід забезпечив сприйняття об'єкта дослідження як системи, а всебічний аналіз зв'язків між його окремими надава дослідженню цілісного характеру.

Використання історичного дозволило розглянути події, що відбувалися в Ольстері, досліджені в прогресії, а також простежити зв'язок між минулим і теперішнім положенням Північної Ірландії.

Міждисциплінарний підхід допоміг висвітлити проблему з різних підходів та соціально-політичних вимірів..

Метод прогнозування допоміг більш детально розглянути бек-стоп, оскільки, дослідивши витоки і помилки минулого у врегулюванні «Ольстерської проблеми», уряд Великої Британії може повернутися до початкового етапу конфлікту через «жорсткий кордон» після Brexit.

За допомогою порівняльного методу можна вдалося порівняти процеси, явища, показники, що спричиняють етноконфесійні конфлікти на прикладі Ольстеру.

Використовуючи методи мікросоціології і структурний підхід було досліджено міжгромадські і міжобщинні відносини, з метою простежити причини суперечностей і знайти шляхи виходу з кризи.

При аналізі північноірландської конфлікту не можна ставити на перше місце політичний або економічний аналіз, так як суспільство тут розколоте саме за релігійною ознакою. Використовуючи метод класифікації, ми підкреслили, що з моменту зародження Юніоністська партія була знаряддям лендлордів, великих промисловців і фермерів у боротьбі проти робітників. Отже, релігійне сектантство, що розрослося в атмосфері страху, ненависті і фанатизму ставало перепорою на шляху об'єднання робітничого класу для боротьби за свої інтереси.

Таким чином, комплекс методів, за допомогою яких було досліджено «Ольстерську проблему», зумовив компонування всіх необхідних матеріалів. Поетапне дослідження подій у Північній Ірландії дало змогу побудувати хронологічний ланцюг, який у подальшому впливав на хід подій в обох країнах. Важливо, окремо виділити накопичувальний досвід Великої Британії у вирішення такого роду питань і конфліктів і його значимість для європейського "ідеального" світу.

1.2 Стан наукової розробки та джерельна база проблеми

Джерельну базу проблеми становлять праці зарубіжних і вітчизняних дослідників, монографії, дані засідань парламенту тощо. Особливої уваги заслуговують джерела «із перших вуст», до яких відноситься ряд стенографічних звітів засідань обох палат парламенту Великої Британії в період з 1918 по 1968 роки, палати общин парламенту Північної Ірландії, а також стенограми дебатів,

які проходили у парламенті Республіки Ірландії щодо ратифікації англо-ірландського договору 1921 року, де було відображені основні політичні рішення щодо Північної Ірландії[48], [49]. До цих же джерел слід віднести Декларацію незалежності, проголошену на першому державному засіданні національного парламенту Дойла у 1919 році[67] і англо-ірландську угоду[68].

Досліджуючи джерела роботи, були розглянуті заяви та виступи представників британського, ірландського та американського урядів щодо розв'язання «Ольстерської проблеми». Опрацьовано доповіді комісій, призначених британським урядом для з'ясування ситуації в Північній Ірландії, задокументовані політичні ініціативи британського уряду, декларації, договори урядів Великої Британії та Республіки Ірландія, які стосуються врегулювання Ольстерських суперечностей, багатостороння Угода великодньої п'ятниці 1998 р., акти Великої Британії, Північної Ірландії і Республіки Ірландія, закони Північної Ірландії і Республіки Ірландія, в яких вирішувалось питання про національну приналежність ольстерців. Значний інтерес для вивчення проблеми становлять мемуари Г. Вільсона[58], М. Тетчер[70], Б. Фолкнера[44].

Північноірландська проблематика відображається в працях багатьох зарубіжних дослідників. Окремі питання північноірландської проблематики розглядаються в роботах У. Клінтона[18] , К. Коліна[41] , Дж. Ретула[53] , А.Селдона[55] , П. Річардса[54] та ін.

Говорячи про більш детальний розгляд зарубіжних дослідників, вивчення проблем ірландського націоналізму і Ольстерського конфлікту займає одну з ключових позицій у американській і британській історіографії. Для англійської історіографії характерне уособлення історичного процесу при зверненні до урядової діяльності кабінетів консерваторів і лібералів. На початку ХХ століття у 1922 році відомий Ольстерський юніоніст, публіцист і історик Р. МакНейл стверджував, що між жителями провінції Ольстер і вихідцями з інших графств Ірландії куди більше розбіжностей, аніж спільного і, тим паче, більше, ніж

намагається висвітлити історія [39, с.9]. Х. Ширмен випустив значну кількість наукових робіт у 1940-х роках, яких присвятив у цілому дослідженню історії цього регіону "як особливого шляху" і Ольстерців, зокрема, виявивши, що їх різність відображається у відмінних географічних, політичних і національних особливостях[38].

На відміну від ірландських дослідників, історики, що підтримували консервативні погляди робили досить різкі заяви: від категоричного твердження В. Карсона: «В Ірландії немає і ніколи не було єдиної нації»[38,с.4] до заяви Р. Лоуренса, професора Белфастського університету, про те, що така ситуація у національній структурі Ірландії була спровокована англійською політикою[45,с.15].

Серед російських науковців на особливу увагу заслуговує дослідження О. Громико «Дилеми Британії. Пошук шляхів розвитку»[15]. Окремо слід відзначити мемуари Е. Блера «Шлях» у яких, автор висвітлює як внутрішню, британську, так і міжнародну політичну ситуацію за часів його прем'єрства[8].

Серед джерел, що вийшли на просторах Росії у період початку ХХ століття варто відзначити монографію Г. Є. Афанасьєва [3], яка є першим дорадянським комплексним дослідженням історії, економіки і культури Північної Ірландії.

Події пов'язані із загостренням белфастської кризи 1969-1970 рр., стали поштовхом для привернення уваги дослідників до «ірландського питання» в результаті чого світ отримав цілий потік наукових та науково-популярних статей, серед яких слід відзначити П.М. Крженцева і його «Ірландія у боротьбі за незалежність»[19], 1936 р. і Колпакова А.Д.[20]., але не слід забувати, що ці праці були написані в період великої кількості ідеологічних кліше і жорсткої ідеологічної ангажованості, що існувала в СРСР на той час. Роботи були написані зі значним ухилом на критикування англійського імперіалізму ; автори намагалися тісно пов'язати етнополітичний конфлікт у провінції із робочим комуністичним рухом.

Така кількість робіт і досліджень свідчить про зацікавленість і необхідність здобуття досвіду у розв'язанні подібних конфліктів шляхом огляду всій подій, починаючи з витоків історії конфлікту і завершуючи укладеними договорами для його врегулювання. Варто зауважити, що у працях науковці роблять акцент на деяких складових, які обумовили ескалацію конфлікту у Північній Ірландії, в той час, коли доцільніше було б виконувати комплексний аналіз подій, щоб досягти більш чіткого і цілісного результату; у той час необхідно більше зосереджуватися на політиці уряду Великої Британії і їх діях спрямованих на врегулювання досліджуваної проблеми.

Натомість після активного підвищення кількості робіт щодо «Ольстерської проблеми» у дослідженнях зарубіжних вчених, відбулося різке зниження цікавості до таких робіт з настанням новітнього часу. Це пов'язують зі зникненням певних радянських стереотипів у поєднанні з комуністичним рухом у Північній Ірландії.

Для кращого розуміння підвалин терористичного руху ІРА, у роботі були проаналізовані джерела, що вивчають правовий і політичний аспекти тероризму. Поява наукових праць такого типу була пов'язана з постійним зростом терористичних актів у країнах Західної Європи та США, тому потік публікацій з дослідженнями витоків і причин тероризму набув популярності і актуальності, тим більше у сучасному світі. Аналіз наукових джерел і публікацій свідчить про те, що феномен політичного тероризму набуває достатньої наукової зацікавленості серед науковців, зокрема йому присвятили дослідження такі вчені: М. Я. Лазарєв (тероризм як тип політичної поведінки)[21], О. О. Половко (соціально-психологічні аспекти політичного тероризму)[28], М. П. Требін (сучасний тероризм)[33], В. Бушанський (критика демократії і політичний тероризм)[10], О. М. Бардін (походження і корені тероризму) [4], А. М. Деменко (феномен тероризму в умовах глобалізаційної динаміки) [16], О. М. Максимова

(ресурсна база тероризму в сучасному світовому політичному процесі)[22], О. П. Дзьобань (політичний тероризм і політичний екстремізм) [17] тощо.

Досліджуючи джерела для написання дипломної роботи, були використані видання, що містять цінний фактичний матеріал про діяльність ІРА у Північній Ірландії. Очевидно, що в сучасній літературі відомостей про діяльність ІРА вкрай мало і дослідження такого роду ще потребують глибшого аналізу. Але серед робіт зарубіжних дослідників особливу цінність являє друге видання книги Т. Кугана, в якій прослідковуються історія тероризму як радикального напрямку в ірландському націоналізмі з моменту його появи, наприкінці XVIII ст., і до сучасності.

Кожне з досліджень певною мірою дає зрозуміле суттєве наповнення цього феномена. Але, незважаючи на різноманіття поглядів, проблема вивчення причин тероризму завжди буде належати до найбільш актуальних, оскільки феномен тероризму у тій або іншій формі не може просто зникнути. У цих опублікованих дослідженнях увага спрямована на юридичні і міжнародні аспекти боротьби з політичним тероризмом як методом силового впливу на державну волю. У вищезазначених працях автори не висвітлюють проблему тероризму в Ольстері як приклад, вона розглядається лише поверхово і у загальних рисах. Так, наприклад, у монографії К.Н. Салімова характерним рисам тогочасної ІРА присвячено лише пів сторінки тексту[29, с.53]. Варто відзначити монографію В.В. Устинова, в якій досліджені і проаналізована теоретична, правова і соціально-політична природа тероризму[34, с.28].

Теоретико-методологічну основу бакалаврської роботи становлять праці вітчизняних дослідників з проблем конфліктології, етнології, теорії міжнародних відносин, в яких висвітлюються проблеми природи, прояву, причин, динаміки і методів урегулювання міжетнічних суперечностей: А. Аклаєва[1], Є. Кожушка[19], В. Коляденка[20], В. Кременюка[21], М. Лебедєвої[20], М. Мальського[23], М. Мацяха[24], А. Налчатжяна[30], К. Петрова [33], та ін.

В українській науці проблеми Північної Ірландії вивчали В. Горбик[12], Р. Дудка[16], Е. Кучменко[21], С. Толстов[32]. Корисними виявилися наукові здобутки таких українських авторів, як О. Дьомін[22], Е.Кожушко[19], А. Неприцький[27], О. Сахновський[29].

Опрацьовано низку публікацій в аналітичних періодичних виданнях: Г. Шелест «Не лише Brexit: чим загрожує урядова криза у Північній Ірландії»[34] у «Європейській правді», видання «Політика і час»[75], «Політична думка»[82], «Політика, наука, культура, спорт», «Бібліотечний форум: історія, теорія і практика» «International affairs», «The Economist» та ін. Сучасний і необхідний матеріал з північноірландської проблеми розміщений і мережі Інтернет.

Таким чином, опрацювання і аналіз джерел використаних при написанні дипломної роботи, свідчить про актуальність «Ольстерської проблеми» і, в той же час, про недостатнє вивчення етнополітичних і етноконфесійних конфліктів з політичної точки зору. Також, зважаючи на детальний аналіз у цифрах відносно економічної, соціальної і культурної сфер життя провінції, аспект північноірландського націоналізму залишається менш розглянутим.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ «ОЛЬСТЕРСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ»

2.1 Витоки «Ольстерської проблеми»

Витоки «Ольстерської проблеми» сягають XII століття. А саме подій 1169 року, коли почалася масова англійська колонізація. Формальним приводом для англійського вторгнення до Ірландії стала папська булла 1155 р., в якій Папа Адріан IV дозволив Генріху II почати експансивну політику стосовно Ірландії, включаючи «Реформування» її церкви. Історична провінція Ольстер стала найбільш густо заселеною колоністами провінцією. Незважаючи на те, що зв'язок переселенців з Британією був дуже міцним, адже вони потребували захисту від корінних ірландців, зігнаних зі своїх земель, англійці асимілювалися з місцевим населенням, переймаючи вигідні для себе традиції, даючи ірландцям в оренду землю і вступаючи в родинні стосунки з місцевою знаттю[12, с.70-72].

З 1169 по 1171 роки англо-нормандське військо одержало декілька перемог, які далися їм дуже легко. Перший етап колонізації Ірландії закінчився в 1177 році, коли Генріх IV оголосив свого меншого сина Джона «Королем Ірландії». Після «Реформації» Генріха II Британію і Ірландію вже роз'єднували не лише етнічні, а й релігійні відмінності. Англійська реформація 1534 року і гоніння на католицьку церкву в Ірландії привели до того, що релігія в цьому регіоні набула не тільки духовне, а й політичне значення. Ірландці залишилися прихильниками католицької релігії. Після придушення повстань в 1567 р. та 1597-1603 рр., англійська сторона вирішила застосувати новий спосіб колонізації. Якщо раніше великі ділянки землі віддавалися англійським феодалам, то тепер вони віддавалися релігійним дисидентам, відставним офіцерам. [13, с. 54-78]

З роками розвивалось і почуття Ольстерського протестантського націоналізму. Нащадки англійських та шотландських переселенців, тобто ті, хто стали колоністами ще в середньовіччі також зберегли вірність католицької

церкви, але це не змінило їх ворожі взаємини з корінним населенням. Колоністи нової хвилі, що виникла після прийняття 1607 р. плану колонізації Ольстера, були протестантами. Основу конфесійного конфлікту заклали події англійської буржуазної революції, земельні конфіскації в Ірландії Олівера Кромвелля і перемога Вільгельма Оранського над католицьким королем Якобом II, які привели до посилення позиції протестантів в Ольстері. Здійснене за Вільгельма Оранського розподіл земель на тривалий час виключило можливість завоювання панівних позицій в Ірландії власниками-католиками. Щоб зміцнити становище протестантів був встановлений ряд кримінально-правових норм, які позбавляли католиків можливості купувати власність, положення, вплив і тим більше влада. Кримінальні закони закріпили поділ ворогуючих груп у формі релігійного розмежування. Підсумки XVII ст. для ірландців-католиків були дуже сумними. Якщо в 1641 році в ірландських католиків було 59% ірландської землі, то в останні роки 17 століття ця цифра знизилась до 14%, а за правління Георга I (1714 - 1727) частка землі сягала 7%. Таким чином, сформувалася група «елітної громади» землевласників-протестантів, а католицизм став релігією обіднелих і пригноблених. [31, с. 92-96]

Юридичне закріплення колоніального статусу Ірландії з'явилося після прийняття Акта про унію. За цим документом, що набрав чинності в січні 1801р., єдиним парламентом ставав парламент в Лондоні, а Дублінський парламент було ліквідовано, що остаточно закріпило колоніальне становище країни.

Досліджуючи боротьбу протестантської і католицької громад в Ірландії, варто також загадати голод 1845-1849 років. Саме в ці роки грибком фітофтора було пошкоджено врожай картоплі, від якої є основою прибутку більшої частини ірландського населення - селян. У результаті цього померло від голоду близько 800 000 чоловік, крім того, близько 1 млн виїхало здебільшого в США та Австралію. Саме з цього часу бере початок американо-ірландська спільнота в США.

У 1905 р. А. Гріффітсом заснував партію Шинн Фейн.[36] Лідер партії виступав не тільки проти участі ірландського населення у виборах до Вестмінстерського парламенту, але за якнайшвидше створення такого парламенту в Ірландії, який би взяв на себе урядові функції. Ця ідея отримала підтримку войовничо налаштованих націоналістів, завдяки яким партія (закон про гомруль був прийнятий британським парламентом в 1914 році, але не вступив в силу, так як почалася перша світова війна. Революційно налаштовані сили в Ірландії вирішили скористатися складним моментом для Великобританії, яка брала участь у війні і підняли в 1916 році повстання, яке проголосило в Ірландії незалежну республіку) твердо встала на шлях республіканізму.

Хоча в Республіканській декларації гарантувалися релігійні та громадянські свободи, сам документ став відображенням релігійного настрою повсталих ірландців-католиків, так як він був складений в ім'я Бога і божественно благословенною стала армію повсталих. Незважаючи на розгром повстання, для Ольстерських протестантів стало очевидним, що в разі розриву з Великобританією, вони опиняться під владою католицького парламенту в країні, де більшість населення є католиками. Саме цю думку згодом отримало назву «облоговий менталітет».

Боротьба повстанців під час «Великоднього повстання» 1916 р. і розправа з ними дали новий імпульс розвитку національної самосвідомості. Повстання було жорстко придушено, проте його ідеї отримали розвиток в 1919 році, коли на перших післявоєнних виборах депутати від Ірландії перемогли і відмовилися від участі в роботі Вестмінстера і, зібравшись окремо, проголосили ірландський парламент Дойла. Новий парламент підтвердив факт встановлення республіки, а також звернувся до народів світу з проханням визнати Ірландську республіку. Світова громадськість не відреагувала на цей заклик, а Великобританія почала війну з бунтівної Ірландією. Це ознаменувало початок національної революції, яка вилася у англо-ірландську війну і закінчилась у грудні 1921 р. підписанням

англо-ірландського договору, що передбачав поділ Ірландії на дві частини: Домініон «Вільна держава» з широкими автономними правами та «Північна Ірландія» (створений з 6 графств і провінції Ольстер), як невіддільна частина Великої Британії.[37][28].

Поділ острова спровокувало неприйняття з боку Ірландської Республіканської Армії (ІРА), що розпочала в 1921 р. в Ольстері терористичну кампанію і вступила в боротьбу за незалежність ірландського уряду на півдні Ірландії (1922-1923 рр.). ІРА зазнала поразки у цій боротьбі.

Отже, з грудня 1921 року історія Ірландії поділяється на історію Ірландської держави, незалежність якої була проголошена у 1948 р., та Історію Північної Ірландії.

2.2 Тероризм в Північній Ірландії як інструмент впливу на політичну систему

Розглядаючи тероризм як інструмент впливу, слід визначити, що основна мета політичного тероризму є застосування крайніх заходів насильства або загрози таких з метою залякування політичних опонентів, примушення владних структур до відповідних дій або ж відмови від них. У контексті цього явища розуміємо застосування крайнього насильства проти цивільного населення для впливу на органи державної влади й управління з певною суспільно-політичною метою. [4, с. 85].

Варто звернути увагу на те, що ірландський націоналізм, незважаючи на перевагу політичних методів боротьби на початку 20 століття, не відмовлявся від ідеї озброєної боротьби. Тут зауважимо, що в цей період актуалізуються дві традиційні тези в риторичі націоналістів. Перша - це давній слоган «Труднощі Англії - шанс для Ірландії», остаточно оформився в поетичній формі. Другий - це, згадана нами вище аксіома, розтиражована з кінця 18 століття: «Ворог Англії,

друг Ірландії». Обидві тези прекрасно вписувалися в реалії і парадигму ірландського націоналізму передвоєнної і воєнної доби. [33, с. 99-108]

Початок XX ст. характеризується для Ірландії активізацією боротьби за самоврядування на своїй власній землі. В 1905р. Артуром Гриффітсом засновується вище згадана партія Шинн Фейн («ми самі»), яка на противагу ідеї самоврядування висуває вже ідею повної національної незалежності [38, с.48]. В цей час процеси національного самовизначення ірландців викликають різке занепокоєння в стані мешканців Ольстеру, позаяк вже тоді там більшість складала переселенці-англійці (переважно протестанти) та ті, хто однозначно давно вже усвідомлював себе англійцем. Серед них починають стихійно створюватися т. зв. «самооборонні відділи», які згодом починають і озброюватися. Створюється Юніоністська Ліга. Боротьба набирає вже локального характеру. І головною ареною її передусім стає Ольстер.

Відбуваються перші криваві сутички між юніоністами (мають назву від «Юніон Джек» (назва англійського прапору), відомі своїм гімном «Я народився під «Юніон Джек»» та ірландцями католиками. На противагу бандам юніоніста Карсона, котрі затероризували католицьке населення Ольстеру, починають створюватись і перші напіввійськові формування ірландців. Так, в кінці 1913р. з ініціативи «Ірландського революційного братства» створюється організація «Ірландські волонтери».

5 вересня 1914 року Сполучене Королівство оголосило війну Німеччині, коли вищі представники ІРБ Т. Кларк і Ш. МакДермотт поставили перед собою завдання готуватися до повстання , орієнтуючись на майбутню допомогу рейху[34, с.98].

Здавалося б, при такому розкладі в ірландській делегації до англійського Вестмінстеру можна було б розраховувати на розв'язання наболілих питань парламентським шляхом. Але британська окупаційна влада та юніоністи довели

становище в Ольстері до такої кризи, що вирішення жодних питань не могло відбутися шляхом переговорів чи якогось голосування.

Тим часом, ситуація всередині країни змінювалася. 10 вересня 1919 року постанова Лорда-Лейтенанта Ірландії, оголошує поза законом не тільки ряд націоналістичних організацій, в число яких увійшла партія Шинн Фейн, Ірландські Волонтери та Гельська Ліга, але і самопроголошений Парламент Ірландії. [36, с.122] Наступною ілюстрацією поглиблення протистояння стало те, що Дойлу практично не була підконтрольна Ірландська Республіканська Армія (ІРА). Так стали офіційно називатися Ірландські Волонтери і супутні військові загони з літа 1919 року, але змусити їх скласти присягу не вдалося. Формально ІРА діяла в союзі з Дойлом, але фактично парламенту не підкорялася.

Офіційний Лондон не змусив себе довго чекати. У вересні 1919р. англійська влада оголосила ірландський парламент та уряд поза законом та заборонила діяльність всіх партій та організацій проірландської орієнтації. Так розпочалася англо-ірландська війна 1919-1921рр. Саме з цього моменту розпочинається історія Ірландської Республіканської Армії (ІРА) і політичного терору.

У самий розпал бойових дій, в березні 1920 року, Вестмінстер прийняв Акт про управління Ірландією. Цим законом був затверджений парламент для шести графств Ольстеру (Антрим, Арма, Деррі, Даун, Фермана та Тірон). Фактично, цим англійці хотіли трохи зм'якшити вкрай загострену ситуацію та «купити» ірландців.

До весни 1920р. ІРА вибила королівські війська практично з усіх населених пунктів Ірландії. А вже влітку відділи ІРА зросли в чисельності до 100 тис. чоловік. Продовжується крайня поляризація суспільства.

23 грудня 1920р. тільки оголосивши незалежність, Ірландія, знаходячись у вогні війни, практично її втратила. Лондон же продовжував політику геноциду

щодо ірландців. Як і раніше, Англія вирішила остаточно взяти під свій повний політичний контроль Північну Ірландію.

Паралельно формувалася королівська розвідувальна служба в Ірландії, главою якої став полковник Ормонд Вінтер. Підсумком його роботи стало створення Центрального Бюро рейдів в Дубліні в листопаді 1920 року, і локальних Бюро в 1921 році, в яких сортувалися і вивчалися захоплені в результаті рейдів документи противника. Керівництво ІРА не могло не оцінити небезпеки подібних заходів і розпочало боротьбу з розвідувальною службою, апофеозом якої вважається «Кривава неділя» і замах на вбивство полковника Вінтера в квітні 1921 року. Таким чином спроби придушити виступи посиленням поліцейських сил провалилися і спровокували сплеск відповідної агресії.

«Кривава неділя» 21 листопада 1920 року, названа за аналогією 1905 року, стала одним з найтрагічніших подій, які демонстрували взаємну ненависть ІРА і військових сил Британії. У ніч напередодні Майкл Коллінз наказав знищити так звану «Банду Каїра», що складається, на думку командира, з таємних агентів Британії. За його даними 14 британських агентів були послані на виявлення членів військових організацій Ірландії, і оприлюднили інформацію, що незабаром ірландці добудуть гроші для продовження боротьби шляхом пограбування або в Кроук парку, або на О'Коннелл стріт. Вранці того ж дня бійці ІРА знищили 11 британських агентів і армійських офіцерів і кілька членів допоміжних сил. 35] [16, с. 258-270].

Однак, якщо повернутися до проблеми реальної внутрішньої ситуації, то можна відзначити, що до 1921 року стало ясно, що всі використані для наведення порядку методи виявилися неефективні, вони сприяли лише затягування конфлікту. Так ще 5 січня 1921 було введено військовий стан в окремих графствах. У відповідь ІРА робила відповідні заходи, нападаючи частіше, і ввела в практику «кампанія систематичних вбивств» по відношенню до осіб, підозрюваних в доносах британській владі. Влада відповідала офіційно

санкціонованими репресіями, спалюючи будинки, де ховалися члени ІРА. Таким чином до літа 1921 було спалено близько 200 будинків, здебільшого житлових. ІРА у відповідь напала на власність осіб лояльних до британських військ.

У результаті 6 грудня 1921 року було підписано «Статті угод за договором між Великобританією та Ірландією». Вони підтверджували визнання обома сторонами «Акта про управління Ірландією» і регламентували деякі додаткові умови. Оголошувалося створенням Ірландська Вільна Держава, яка отримала статус домініону повністю аналогічний статусу Канади, з представником коронної адміністрації і принесенням присяги на вірність королю депутатами Парламенту. Тут варто зазначити, що сама назва країни, що закріпилася згодом на період 1922-37 років, спочатку була запропоновано Артуром Гриффітом лорду Біркенхед під час переговорів. Британська сторона пішла на деяку поступку прийнявши його, незважаючи на певну розбіжність назви і ступеня суверенітету, однак це допомогло націоналістам згодом при затвердженні договору.[25 с.53] [62] [35]

Дистанціюючись від внутрішньо ірландських проблем, варто відзначити, що в цей час післявоєнна карта світу і Європи, в першу чергу, була дуже динамічною. Тут не просто йшли процеси формування нових держав, але такі тенденції неминуче породжували питання державних кордонів, пошуків компромісних рішень. Важливу роль в знятті напруженості зіграли міжнародні договори.

Підводячи підсумок процесів, що відбуваються в Ірландії в той період, можна відзначити, що страта лідерів Великоднього Повстання стала каталізатором революційної ситуації в Ірландії, викликавши симпатії до радикального крила націоналістичного руху, а обережна реакція Ірландської парламентської партії і затягування вирішення питання про гомруль стали причиною ослаблення позицій ІПП в ірландському суспільстві. В очах населення дана ситуація продемонструвала слабкість ІПП, що призвело до дискредитації

політичних методів боротьби. Помилкове звинувачення Шинн Фейн в ініціації повстання призвело до зростання підтримки даної партії, її відновленню і перегляду своєї доктрини. Фактично це стало основою для радикалізації Шинн Фейн, а загроза введення загальної військової повинності остаточно змінила політичні уподобання ірландців.

Ближче кінцю 1920-х років на території Північної Ірландії запанував мир, але з початком Другої Світової війни Північна Ірландія вступила у війну як частина Сполученого Королівства, у той час як Ірландська Вільна держава оголосила, що буде дотримуватись нейтралітету (Після того як 1949 році Ірландська Вільна держава покинула Співдружність і проголосила себе Ірландською Республікою, парламент Великобританії підписав Акт про Ірландію, де йшлося, що Північна Ірландія залишається частиною Великобританії незалежно від згоди північноірландського парламенту).

Приблизно в кінці Другої Світової війни Юніоністська партія «відсвяткувала» 25-у річницю абсолютного контролю території Північної Ірландії. У 1943 р. міністра сільського господарства Сера Алана Френсіса Брука (1945-1963 рр.) було обрано новим прем'єр-міністром Північної Ірландії. Після його обрання новий уряд зіткнувся з низкою проблем післявоєнного періоду, таких як безробіття, рух за громадянські права тощо. Через таку кількість серйозних проблем А. Брук не міг справитися з ворожо налаштованим населенням, а після виборів Лейбористська партія Північної Ірландії взагалі програла всі свої місця Юніоністській партії, яка збільшила свій вплив у графствах з 50% в 1945 р. до 63%. [36]

Показавши нездатність вирішити проблеми невдоволеного населення, Б.Брук пішов у відставку і новим прем'єр-міністром обрали капітана Теренса О'Ніла. Напрямок політики Т.О'Ніла був спрямований на основні два завдання : вирішення проблеми безробіття і врегулювання суперечностей між католиками і протестантами. За часів його правління економічне становище Північної Ірландії

значно покращилось, підвищився рівень ВВП. Його завданням було зробити ряд кроків для подолання католицько-протестантської кризи і введення реформ.

Розпочалось будівництво нового університету в районі протестантів, що викликало масове невдоволення католиків, які, в свою чергу, почали організовувати масову боротьбу за власні права. Новостворена у 1967 році Асоціація цивільних прав відсунула усі реформи Т. О'Ніла і вийшла на демонстрацію проти дискримінації католицького населення, однакові умови прийняття їх на роботу, розподіл житла, скасування підтасування виборчих округів, зміни порядку виборів до місцевих органів влади, ліквідації питань надзвичайних законів і розпуску спеціальної поліції. На фоні цих протестів ІРА здійснювала напади на Північну Ірландію.

5 жовтня 1968 року в Лондондеррі проводився марш за Громадянські права, так як саме це місце було маркером безробіття у провінції, так Лондондеррі і перетворився на місце піку насильства католицького населення. Кількість робочих місць для католиків була значно нижчою порівняно з рівнем зайнятості представників протестантизму. До цього додалася проблема повільного будівництва житла для католиків. Накопичення цих проблем спровокувало ескалацію насилля і стало основним приводом невдоволення місцевих жителів, які спрямували свій гнів проти центрального керівництва.[11, с. 20]

Протестуючі вважали, що керівництво Великобританії запровадило дискримінаційну політику проти жителів міста, аби посилити свої позиції в управлінні. Марш пролягав через католицькі і протестантські райони Лондондеррі. Комісія з розслідування сутичок 5 жовтня 1968 року вирішили, що прокладення такого шляху мало б продемонструвати відсутність в Асоціації сектантського характеру. Більша частина протестуючих підтримувала опозиційні сили Північної Ірландії та Юніоністської партії. Уникнути насилля під час мирного маршу не вдалося, так як серед демонстрантів були і представники ІРА.

У відповідь на протест у жовтні 1968 року уряд презентував програму реформ щодо змін до місцевого самоврядування, розподілу житла і пом'якшення законодавства наступного місяця того ж року. Такі незначні зміни не змогли придушити негативну реакцію частини протестантсько-юніоністського населення. З 10 по 16 серпня 1969 року хвиля сектантських протестів пройшлася містами Деррі та Белфаст, влада поставила перед собою завдання «вирішити» проблему силою, причиною такої поведінки стало те, що Ірландська Республіка наполягала на розгляді питання в Раді Безпеки щодо введення в Ольстер військ ООН [20, с.115].

Наприкінці 60-их – початку 70-х рр. відбувалися зміни у складі республіканців. Соціал-демократична і лейбористська партія (СДЛП) заснована у 1970 році і очолена Дж. Фіттіхом стала головною партією парламенту і демонструвала підтримку і захоплення католицькою громадою. Програма СДЛП заохочувала представників католицької громади до працевлаштування у владних структурах за принципом «поділу влади» і демонструвала соціально-економічні вимоги робітничого класу. Важливим моментом у політичному плані було положення про те, що об'єднання Ірландії неможливе без згоди більшої частини населення Північної Ірландії [20, с. 116-120].

Озброєна частина націоналістичного руху теж зазнала змін. Протягом 1969-1970 років ІРА, яка стала обороною для жителів католицьких кварталів від протестантів, а пізніше і від армії Великобританії, розкололася. ІРА розкололася на «Тимчасову» (з політичним крилом - «Тимчасовим» Шинн Фейном) та «Офіційну» ІРА (з «Офіційним» Шинн Фейном) . Прихильники «Тимчасового крила» Шинн Фейн підтримували досягнення мети збройними нападами на англійських солдатів, поліцейських та розширення терористичної діяльності ІРА, тим самим відкидаючи шляхи політичної боротьби з дискримінацією. У той же час «Офіційний» Шинн Фейн був лише за використання методів політичної боротьби, його представники виступали за підтримку соціально-економічних

реформ на користь робітників. Розкол був оцінений «офіційним» Шинн Фейном як тріумф «соціалістичних ідей і соціалістичного курсу в республіканському русі» [37, с.87-91].

З приходом до влади Б. Фолкнера 9 серпня 1971 ввели інтернування (тобто ув'язнення без суду і слідства), що закінчилося провалом розвитку північно-ірландської автономії; розстріл 20 січня 1972 року британських парашутистів під час мирної демонстрації у Деррі («Кривава неділя»). Це лише посилило хвилю терористичних актів, що відбувалися у провінції з початку 70- х років(у 1970 році було вбито 25 чоловік, а у 1971 - 173 людини), і продемонструвало неспроможність уряду розв'язувати проблеми всередині країни.[26, с. 59-67] Такі силові дії не змусили очікувати відповідної реакції і, як результат, урядом був розпущений Стормонт і введене пряме управління з Лондона. 30 березня 1972 Державним секретарем у справах для Північної Ірландії став У. Уайтлоу [51]. Цей рік 1972 вважається початком політичної і насильницької боротьби усіх суспільно-політичних сил Північної Ірландії, Республіки Ірландія та Великобританії спрямований на повернення автономії Північній Ірландії та визначення подальшого статусу провінції.

На референдумі 1973 року більша частина населення (58%) проголосувала за збереження унії з Великою Британією.[48] Результати референдуми були доволі прогнозованими через те, що ІРА не брала участі у голосуванні, а три чверті населення Північної Ірландії складають протестанти, які виступають за підтримку зв'язків з Великобританією.

Цього ж року відбулися вибори до північно-ірландської асамблеї – нового органу самоуправління, у якому СДЛП та Альянс досягли успіху, на відміну від юніоністів, які продемонстрували роздробленість. Спроби створити органи самоврядування з питань комерційної торгівлі, де частина місць була для католиків викликали величезне невдоволення і неприйняття з боку протестантів на чолі з Пейслі, Крейгом та іншими. До того ж негативну реакцію викликала

Санінгдейльська домовленість протягом зустрічі 6 – 9 грудня 1973 року між центристськими партіями Північної Ірландії та рем'єрами Великобританії, Ірландської Республіки. У домовленості були відображені підходи до вирішення конфлікту, основна позиція сторін була такою: «Основною є позиція конституційної католицької меншості, що представлена партією СДЛП, та представляла потребу в об'єднанні Ірландії»[39, с.66-78].

Така заява ще раз доводила той факт, що націоналістично налаштована частина населення Ольстера виступала за відновлення культурно-історичної справедливості. Але п.3 у договорі підкреслював, що «єдину форму об'єднання, яку ми хотіли б бачити, був союз, заснований на згоді»[39, с.78]. Виходячи з цього, компромісна політика СДЛП дозволяла підтримувати та розвивати стосунки з юніоністами, зокрема, і з центральним урядом у Лондоні водночас.

За статусом Північна Ірландія мала залишатися частиною Сполученого Королівства. Також у Санінгдейльській домовленості підкреслювалося, якщо в майбутньому більшість жителів Північної Ірландії виявлять бажання стати частиною єдиної Ірландії, британський уряд підтримає це бажання. Проте угода не набула чинності через масштабний страйк представників протестантської громади.

У березні 1979 до влади уряду прийшла М. Тетчер, і миротворча діяльність була продовжена консерваторами. Аби знову відновити діяльність органів самоврядування консерватори обрали новий склад Асамблеї Північної Ірландії у жовтні 1982 року. Саме у цих виборах вперше балотувалась партія Шинн Фейн. Новий кабінет міністрів на чолі з М. Тетчер зайняв досить жорстку позицію щодо воєнізованих націоналістичних угруповань. Не зважаючи на боротьбу католиків та протестантів, республіканський політичний табір помітно еволюціонував. З часом католицьке населення почало надавати перевагу більш радикально налаштованій партії Шинн Фейн, це виявилось тоді, коли у 1983 році на виборах у Вестмінстер більшість проголосувала за майбутнього керівника партії Шинн

Фейн - Дж. Адамса. Реакція військового угруповання республіканців не змусила себе чекати. Новий кабінет міністрів на чолі з М. Тетчер зайняв досить жорстку позицію щодо воєнізованих націоналістичних угруповань. Військове угруповання республіканців миттєво відреагувало і у відповідь на повне ігнорування прем'єр-міністром голодування засуджених за тероризм на чолі з Б. Сендсом, що призвело до смерті його самого і ще десяти людей, ІРА організувала в 1984 р. потужний вибух в місті Брайтон, зруйнувавши частину Гранд-готелю. Це місце було не випадковим, саме там у ці дня проходила щорічна конференція Консервативної партії. Ця терористична акція стала найбільш винятковим замахом на членів уряду в історії країн західної демократії. Кілька людей загинули на місці, інші померли пізніше від отриманих поранень, включаючи двох депутатів-консерваторів. Ледве уникла смерті і М. Тетчер. Але військова кампанія ІРА на цьому не згорнула свою діяльність. [46, с.524].

Виходячи з цього можна дійти висновку, що насильство, яке спочатку було зосереджено лише на території Північної Ірландії, розповсюдилося за межі острова у вигляді вибухів в англійських містах і навіть замахів на політичних діячів. Один з родичів королеви - відомий державний діяч і адмірал Маунтбеттен загинув на своїй яхті в результаті вибуху бомби, підкладеної ІРА.

Після терористичного акту у м. Брайтон влада не зупинила пошуки альтернативних способів вирішення конфлікту, залучивши вже і Ірландію. Цей крок став одним із найважливіших на шляху до майбутнього примирення. Також тоді почали проводитися секретні переговори між Шинн Фейн та СДЛП.[56, с. 71-74]

У першій половині вісімдесятих років ХХ століття два уряди провели численну кількість зустрічей на вищому рівні, з метою розгляду північно-ірландських проблем для їх подальшого вирішення. 15 листопада 1985 року у Хілсборо був підписаний англо-ірландський договір, у договорі було прописано, що об'єднання Ірландії може відбутися лише за умови згоди більшої

частини населення Північної Ірландії. Угода була спрямована на врегулювання конфлікту, однак у цей період не вдалося створити органи місцевого самоврядування, тому правління здійснювалось безпосередньо з Лондона.

У 1986 році Шинн Фейн нарешті взяла участь у виборах до ірландського парламенту, наперекір його бойкотуванню і звинуваченні в опортунізмі (Опортунізм - політичний курс, який характеризується пристосуванством, безпринципністю, запопадливістю, зрадою інтересів певної політичної сили). Це був ризикований крок з боку Дж. Адамса, власне, саме це стало причиною розколу партії: від цілісного утворення відкололось «республіканське крило». Представник цього "крила" вважав, що визнання парламенту в Дубліні - шлях до Визнання парламенту в Белфасті.[56,с.75][4, с.88]

1988 рік став початковою точкою процесу мирного врегулювання північноірландської проблеми: відбулися переговори між лідерами двох найбільших націоналістичних партій Ольстера - президентом Шинн Фейн Дж. Адамсом і лідером- СДЛП Дж. Хьюмом. Цей рік можна вважати початком змін політичного курсу Шинн Фейн – з позиції фундаментального республіканізму партія перейшла до необхідності визнання дипломатичних переговорів як засобу досягнення своїх цілей. [22, с. 187]

Кінець ХХ століття вважався епохою змін у свідомості ірландців, саме в цей період населення змінило ставлення до традицій ірландського націоналізму, а також відмовилися ідеалізувати ідею єдиної Ірландської Республіки як головної мети, що поступово закладалася у свідомість католицького населення Північної Ірландії.

Виходячи з цього, історія Північної Ірландії – це історія боротьби за власну мову, культуру, національну свідомість і рівні права. Примусовий поділ острова у 1921 році не вирішив, а лише загострив конфлікт між католиками і протестантами.

Юніоністи Північної Ірландії розраховували на допомогу Лондона практично у всіх сферах життя провінції, не бажаючи втрачати зв'язок з історичною Батьківщиною. Будь-які спроби Великобританії налагодити контакт з урядом Республіки Ірландія сприймалися лоялістами, як зрада їх інтересів. Таким чином, отримавши автономію, але дозволивши ситуації «вирішуватися власноруч», юніоністській уряд Північної Ірландії фактично втратив контроль над провінцією. Ольстер опинився в руках протиборчих католицьких і протестантських збройних угруповань, які підтримували ультра радикальну політику. Тому до середини 80-х рр. XX ст., коли на території решти Європи починали розвиватися інтеграційні процеси та об'єднання держав на різних рівнях, було очевидно, що наявність подібного вогнища напруженості в одній з провідних країн континенту було неприйнятним.[31]

Та попри тривалу збройну боротьбу терористичних угруповань, основним методом виходу з Північно-ірландської кризи став дипломатичний метод, який мав за основу прагнення до максимального забезпечення інтересів обох сторін та до відмови від насильства.

Після підписання Белфастського договору і відмови ІРА від роззброєння саме ця проблема певний час займала центральне місце в переговорах Т. Блера з лідерами общин і широко обговорювалась як в британському парламенті, так і в засобах масової інформації.

Т. Блер неодноразово зустрічався з керівниками північноірландських партій, прем'єр-міністром Ірландії Б. Ахерном. Однак терористичні прояви у Північній Ірландії ставили під загрозу результати його зусиль, в липні протестантські екстремісти вбивають трьох підлітків-католиків, а в серпні в м. Ома від терористичного акту, відповідальність за який взяла на себе так звана «справжня ІРА», загинуло 29 людей. Причому кількість загиблих католиків і протестантів було приблизно однаковим. Е. Блер разом з принцом Чарльзом прибув в м. Ома, щоб підтримати сім'ї загиблих і католиків і протестантів. Цей

терористичний акт був засуджений практично всіма політичними угрупованнями.

Щоб не зупиняти миротворчий процес, протестантські організації заявили, що не будуть мститися, так як це може спровокувати нову хвилю насильства і загалом припинити мирний процес, «Справжня ІРА», в свою чергу, виступила з каяттям і обіцянкою дотримуватись перемир'я. Важливе місце на цьому етапі врегулювання посів ірландський прем'єр-міністру Б. Ахерну. Зауважимо, що арсенали і бази багатьох католицьких екстремістських груп знаходились саме в Ірландії, і саме Б. Ахерн разом з британським міністром в справах Північної Ірландії пообіцяв розгорнути безпрецедентну боротьбу проти членів терористичних угруповань.

Таким чином, трагічна подія в м. Ома, могла, за висловом самого британського прем'єр-міністра «започаткувати відступ, але стала, насправді поворотним пунктом» [8, р. 180].

Отже, націоналістичний тероризм ставить за мету вирішення політичних, соціальних, культурних проблем етнічної групи, що є національною меншиною в державі, в якій порушуються права його представників на користь титульної нації, тієї, що домінує не тільки чисельно, але й політично, економічно, культурно. Кінцевою метою даного виду тероризму є відділення від існуючої території та створення самостійної держави, або приєднання до держави, в якій проживає основна маса представників даної національності. Підйом націоналістичного тероризму припадає на 60-70-ті роки минулого століття, коли спостерігалася особлива активність терористичних груп даного виду.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ В ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ

3.1 Підходи політичних кіл Великобританії, Північної Ірландії та Республіки Ірландії до вирішення конфлікту

Поступове наростання напруження в Північній Ірландії спричинив нерівномірний соціально-економічний розвиток двох громад, адже після 1921 р. католицька меншина на Півночі зазнавала дедалі більшої дискримінації від юніоністів на виборах, при розподілі державного житла, в сфері зайнятості та освіти. Такі негативні зміни потребували негайного втручання з боку впливових політичних кіл всіх сторін.

Такі негативні зміни в розвитку країни змусили британські політичні кола шукати альтернативний невоєнний шлях розв'язання проблеми.

Соціально-економічна політика британського уряду в Північній Ірландії була спрямована на формування нових інститутів влади - різноманітних комісій, комітетів, метою яких мало стати розв'язання проблеми нерівності населення північного сходу ірландського острова з прямим втручанням Лондона. Уряд Великої Британії підтримав створення централізованого Управління з житлового питання Північної Ірландії, яке розпочало свою роботу в 1973 р. Головною заслугою цього органу було те, що питання розподілу державного житла перестало бути приводом до загострення релігійної ворожнечі, оскільки при поселенні північних ірландців в тому чи іншому районі враховувалися лише побутові потреби незалежно від конфесійної приналежності. Під час опитування громадської думки, проведеного в 1990 р. Управлінням з житлового питання, серед опитаних католиків 82 % і 81 % представники протестантського віросповідання висловили думку, що цей орган при розподілі державного житла не здійснює політику дискримінації.[10, с. 177-183]

Важче було розв'язати проблему дискримінації католиків у сфері зайнятості. Були прийняті Акти, що згадувалися раніше, однак створення ефективного законодавства у сфері зайнятості викликає безліч труднощів, та й сама лише законодавча база навряд чи змогла б розв'язати таку складну проблему. До кінця 80-х років розрив у сфері зайнятості між двома громадами зберігався, а рівень безробіття зростав.

Уряд Великої Британії допомагав зближенню двох громад за допомогою змін у галузі освіти. На час створення північно ірландської автономії 1921 р. у провінції функціонували дві паралельні мережі шкіл: одна з них була у володінні католицької, інша була під «патронатом» протестантських церков. Британський уряд сприяв створенню змішаних за конфесійною ознакою шкіл. Завдяки йому в 2003 р. у Північній Ірландії вже налічувалось 50 змішаних шкіл, де навчалися 16 тис. учнів, що становило приблизно 5 % школярів, однак більшість учнів (95 %) все ще відвідують школи своєї громади. [14, с. 144]

Із часу утворення Північної Ірландії одним із основних у поляризації Ольстерського суспільства було питання безпеки. На загострення проблеми безпеки в Північній Ірландії впливала низка факторів, серед яких можна виокремити недосконалість законодавства у сфері підтримання порядку в Північній Ірландії, непропорційне представництво протестантів і католиків у силах безпеки, проведення парадів протестантів у католицьких районах та демонстрацій за громадянські права католиків, діяльність воєнізованих угруповань, що їх створювали представники кожної з громад.

За умов, що склалися, британський уряд був змушений ввести в Північну Ірландію війська як миротворчу силу, позбавив Королівську ольстерську поліцію військових повноважень, створив Полк оборони Ольстера, який формувався з місцевого населення і підпорядковувався командуванню британської армії. На останню було покладено завдання втілення в життя системи інтернування, яка передбачала превентивне тюремне ув'язнення підозрюваних у зв'язках із

забороненими воєнізованими угрупованнями без суду і слідства на невизначений термін. З ініціативи британського уряду в 90-х роках XX ст. здійснено низку реформ щодо Королівської ольстерської поліції, зокрема її перейменовано на Поліцейську службу Північної Ірландії, створено умови для поступового набору осіб у поліцію в пропорції 50:50 від католицької і протестантської громад. Британський уряд ініціював створення законодавства, необхідного для врегулювання проблеми протестантських парадів, які провокували протистояння між двома громадами, в результаті чого маршрути цих парадів було виведено із районів проживання католиків.[32] [22, с. 156-179]

Стосовно проблеми тероризму британський уряд проводив неоднозначну політику: з одного боку, він намагався знайти з воєнізованими угрупованнями компроміс шляхом переговорів, а з іншого - нарощував військовий потенціал в Північній Ірландії, збільшував кількість витрат на утримання сил безпеки, створював антитерористичне законодавство. На початку 70-х років у політичних колах Великої Британії та Ірландії почався пошук нових можливих шляхів розв'язання «Ольстерської проблеми». [14]

Для розуміння в якому напрямку «рухається» масова політична свідомість в Ірландії досить показовими є дані про ставлення північних ірландців до такого, здавалося б далекого від «Ольстерської проблеми» питання , як вступ до Спільного ринку. Напередодні вступу більшість католиків висловились за підтримку щодо членства в ЄЕС, більшість протестантів - проти цього. Така розбіжність під час голосування визначила ту обставину, що як католики, так і протестанти бачили у вступі до ЄЕС крок, за яким мало б настати зближення «обох Ірландій», а потім – їх консолідація . Крім цього, шість країн, що були на той час членами організації, були здебільшого «католицькими». Серед трьох країн, що приєдналися до ЄЕС у 1973 р. (Ірландія, Сполучене Королівство і Данія), лише в Ірландії суспільна думка абсолютно підтримувала вступ до Співтовариства, це схвалення ґрунтувалося на вірі, що країна отримає велику

користь від спільної європейської політики у галузі сільського господарства та європейських регіональних фондів розвитку.

В основному, європейські структури впливали на розв'язання проблеми загалом і на політику британського уряду з цього питання зокрема, за допомогою економічних дотацій, які мали трансформувати відносини між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. На острові Ірландія розповсюдженою була думка, що потенційні економічні зміни сприятимуть загальноірландському політичному розвитку і економічному розквіту. Завдяки поглибленню європейської інтеграції кордони стануть менш важливими, що не лише змінить відносини між Північчю і Півднем, а й створить нові зв'язки між Великою Британією та Ірландією. [23, с. 115-129]

У політичну дискусію щодо проблеми Ольстера Європейський парламент вступав повільно і без ентузіазму, а крім цього, мав надто мало влади, щоб вплинути на нього. У березні 1983 р. завдяки лобіюванню Дж. Х'юма, який був членом Європейського парламенту, політичний комітет Європейського парламенту виніс пропозицію підготувати доповідь з питання Північної Ірландії. В лютому 1984 р. її підтримав Комітет з політичних питань і пізніше - Європейський парламент. Висловлюючи повагу до суверенітету Сполученого Королівства і не захищаючи якогось певного конституційного проекту, доповідь схвалювала загальноірландський вимір у соціальному та економічному розвитку, підтримувала створення англо-ірландської Міжурядової ради.[23, с. 136-140] Таким чином, під впливом європейських структур британський уряд був змушений рахуватися з ірландським аспектом «Ольстерської проблеми».

Наприкінці 80-х - на початку 90-х років ЄС вважав Північну Ірландію найпершим регіоном, який потребує фінансової підтримки, незважаючи на те, що тоді вона стояла 45-ою у списку найбільш бідніших районів Європи. Такий статус був пов'язаний не лише з економікою Північної Ірландії, а й зі складною політичною ситуацією в провінції. Регіон отримував певну фінансову підтримку структурних

фондів ЄС, зокрема Європейського фонду регіонального розвитку, який підтримував інфраструктуру провінції, та Європейського соціального фонду, який спрямовував зусилля на подолання безробіття, фінансуючи урядові тренінгові та освітні програми. Крім того, ЄС підтримав програму INTERREG, яка тісніше зв'язувала Республіку Ірландія та Північну Ірландію, фокусуючись на питаннях транскордонного співробітництва. Із 1989 по 1993 р. ЄС надав Північній Ірландії 600 млн ф. ст. зі структурних фондів через низку програм. Із усієї суми грошей 106 млн. ф. ст. були витрачені на вдосконалення і покращення транспортної системи, 87 млн ф. ст.—«на посилення й Урізноманітнення регіональної індустріальної бази» і 70 млн ф. ст. на «розвиток туризму і сільськогосподарських секторів». Проте 600 млн ф. ст., які Північна Ірландія отримала від ЄС за чотири роки, були невеликою сумою порівняно з 2,4 млрд ф. ст. дотацій, які Північна Ірландія отримувала щороку від британського уряду.[23, с.156-161]

Рада Європи, яка була заснована 1949 р. з метою сприяти демократії, правам людини і європейській єдності відіграла чималу роль у врегулюванні проблеми. Велика Британія і Республіка Ірландія входили до складу цієї міжурядової організації і були зобов'язані виконувати положення Європейської конвенції з прав людини, гарантом дотримання якої є Європейський суд з прав людини. В 1978 р. суд визнав Сполучене Королівство винним у нелюдському поводженні з північноірландськими ув'язненими. У 1984 р. суд визнав, що британське законодавство, за яким дозволялося затримувати підозрюваних у тероризмі на сім днів без висунення звинувачень, суперечило конвенції. Британський уряд був змушений врахувати рішення суду в своїй подальшій політиці в Північній Ірландії.[23,с.165]

Таким чином, політичні сили правлячих кіл Великобританії, Північної Ірландії і Республіки Ірландія, включаючи міжнародні міжурядові організації, розкололися відповідно їх поглядів на конституційний статус Північної Ірландії.

Виокремлено сили, які виступають за збереження Північної Ірландії у складі Сполученого Королівства, такі, що схилиються до тісного зв'язку «шести графств» з Республікою Ірландія або об'єднання з нею, і ті, що підтримують ідею незалежності Північної Ірландії. Несумісність поглядів різних політичних сил на одні і ті ж питання спровокувала конфлікт з нульовою сумою і вимагала залучення до його розв'язання дедалі більшої кількості учасників.

Політику Великої Британії в Ольстері з часу поділу Ірландії можна поділити на два періоди.

Перший з них тривав з 1921 р. до 60-х років XX ст. і його головною рисою була споглядальна позиція британського уряду на північноірландські суперечності, другий – тривав з 60-х років XX ст. до сучасності і відзначається активним прямим втручанням уряду в урегулювання «Ольстерської проблеми».

Є підстави вважати, що основною помилкою Лондона було надто довге зберігання позиції нейтралітету відносно ольстерських подій, що сприяло зміцненню правління протестантів, гнобленню католіків, в свою чергу, і поглиблювало розкол двох громад. Однак не слід забувати, що саме уряд Великої Британії виступив ініціатором поділу Ірландії на початку XX ст.

Політика британського уряду була спрямована на пошук компромісного варіанта вирішення конституційного питання. Досить ефективною виявилась діяльність уряду в соціально-економічній сфері Північної Ірландії, а зміни в галузі освіти допомогли зблизити дві громади і сприяли їхньому примиренню. Деякі заходи британського уряду в сфері безпеки мали прямо протилежний до бажаного результат, що свідчить про певну невиваженість політики центральної влади в цьому напрямі.[3, с. 240-250]

3.2 Роль міжнародних організацій та США у врегулюванні конфлікту

Політика Сполученого Королівства щодо ситуації у Північній Ірландії дедалі більше привертала увагу і потребувала втручання у конфлікт міжнародних організацій.

У зв'язку із загостренням північноірландської проблеми створювалися різні вузькоспеціалізовані комісії, комітети із міжнародних представників, метою яких було дослідження і надання рекомендацій щодо певних проблем провінції. Найвідомішою серед них є Незалежна міжнародна комісія з роззброєння, яка мала оформлювати принципи, на основі яких би базувався початок мирних переговорів в Північній Ірландії. Комісію очолив Дж. Мітчеллі і канадський генерал Джон де Кастелан та колишній прем'єр-міністр Фінляндії Гаррі Голкері. У січні 1996 р. була винесена пропозиція, за якою роззброєння терористів мало відбуватися водночас з багатосторонніми мирними переговорами в Північній Ірландії, а не напередодні. Рішення органу надало змогу пришвидшити перебіг мирного процесу. Також у 2000 р. вихід з глухого кута, в який ситуація зайшла через небажання ІРА роззброюватися, намагалася знайти Незалежна міжнародна комісія із роззброєння у складі генерала Дж. де Кастелана як її керівника і двох інспекторів. У вересні 2005 р. робота комісії показала позитивні результати, зважаючи на те, що ІРА виконала свою обіцянку повністю здати зброю під її контролем. Надалі комісія проводила активні переговори з лоялістськими угрупованнями щодо припинення ними військової діяльності, про що зазначалося у її доповіді від 19 січня 2006 р. Робота комісії відповідала цілям уряду Сполученого Королівства в Ольстері і допомагала йому усунути наболіле питання роззброєння північноірландських воєнізованих угруповань.

Організація Об'єднаних Націй прямої участі у врегулюванні Ольстерського конфлікту не брала, через той факт, що Велика Британія є постійним членом Ради Безпеки ООН з правом вето, що означав, що ця країна могла ефективно блокувати

рішення Ради стосовно ірландського питання. Незважаючи на те, що Республіка Ірландія різко засуджувала британську політику в Північній Ірландії, вимагала ввести миротворчі сили ООН у провінцію та намагалася внести у 1969 р. до порядку денного Ради Безпеки ООН питання про жорстоке ставлення до затриманих підозрілих осіб в Ольстері, дії цієї країни зазнали поразки через опір Великої Британії.

До того ж частими стали звернення громадян і офіційних осіб до ООН у напруженій ситуації, що виникла в Північній Ірландії 1972 р. Після подій «кривавої неділі» міністр закордонних справ Ірландії Патрік Хіллері за рішенням уряду країни виїхав у Вашингтон, а потім до Оттави і Парижу із наміром отримати підтримку міжнародної спільноти в північноірландському питанні. На пресконференції, що відбулася у штаб-квартирі ООН, П. Хіллері не в доброму світлі виставив і охарактеризував ситуацію в Ольстері, підкресливши, що північноірландський конфлікт, перходячи внутрішні кордони, починає представляти загрозу усьому світу. У відповідь на заклик П. Хіллері до ООН вимагати від британського уряду покласти край «безглуздій політиці ескалації агресії», до рішучого кроку вдався Генеральний секретар ООН К. Вальдхайм, який запропонував «добрі послуги» для пошуку варіантів врегулювання конфлікту в Північній Ірландії. За активне втручання міжнародних організацій в проблему виступила СДЛП. Її представник у британському парламенті Дж. Фітт закликав ввести до Північної Ірландії спостерігачів ООН. Проте Лондон не підтримав таку ініціативу, посилаючись на те, що ця проблема «належить виключно до внутрішньої компетенції Сполученого Королівства». Отже, навіть така універсальна організація, як ООН мала обмежені засоби впливу на розвиток ситуації в Північній Ірландії. Однак вже саме обговорення північноірландського питання в її рамках чинило певний моральний тиск на британський уряд.[38, с. 170][45][60, с. 240-266]

Очевидно, що північно-ірландська проблема не обмежувалась участю в ній лише Ірландії і Великобританії. Вона значним чином бентежила і правлячі кола Сполучених Штатів Америки, серед яких саме ірландське лобі мало великий вплив. Найбільш активно проблемою північно-ірландського мирного врегулювання займалася адміністрація Б. Клінтона. Не останню роль тут зіграло бажання заручитись підтримкою ірландської громади на майбутніх виборах. Б. Клінтон прагнув безпосередньо брати участь у врегулюванні конфлікту, хоча до цього США лише підтримували вимоги Лондона – не дозволяли в'їзд до США діячам радикальних націоналістичних партій Ірландії, сприяли пошуку ірландських терористів на своїй території і подальшій депортації.

Б. Клінтон заявив: «Якщо не розмовляти з ворогами, неможливо укласти з ними мир»[1, с. 320]. Саме Клінтон дозволив в'їхати до США лідеру Шинн Фейн Джеррі Адамсу для участі у конференції з проблем Північної Ірландії на запрошення організації «Американці за новий порядок денний з ірландського питання». Не дивлячись на те, що проти подібної позиції виступили держдепартамент США, ЦРУ, ФБР. І цей факт не міг не вплинути на особисті стосунки між тодішнім прем'єр-міністром Дж. Мейджором і Б. Клінтоном. А після того, як в березні 1995 року президент США направив запрошення лідеру Шинн Фейн прийняти участь у святкуванні Дня Св. Патрика у Білому Домі, Дж. Мейджор направив Б. Клінтону гнівного листа і назвав подібну поведінку «помилкою» [2, р. 256]. Однак, в квітні 1995 року він не відмовився від візиту до США.

Окрім інтересів у передвиборчій боротьбі Б. Клінтон намагався отримати звання миротворця за рахунок вирішення Ольстерського конфлікту. І головна мета в цьому процесі встановлення миру – влаштовувала всі сторони. Але різними були засоби реалізації. Для Мейджора, навіть за загрози погіршення англо-американських відносин, найбільш несприятливим моментом було демонстративне небажання враховувати британські інтереси. Але саме цей

момент і дав поштовх британському урядові до активізації діяльності по мирному врегулюванню. В листопаді 1995 року, безпосередньо напередодні візиту Клінтона до Великобританії і Ірландії, включаючи і Північну Ірландію, було озвучено спільну ініціативу двох прем'єр-міністрів: Великобританії та Ірландії. Але Клінтон продовжував вести власну лінію, і під час візиту до Північної Ірландії пообіцяв їй фінансову і економічну допомогу, розглядаючи економічний фактор як складову майбутнього мирного врегулювання.[8, с. 668-674]

Досить скоро практично всі політичні партії Північної Ірландії і уряд Мейджора визнали, що саме участь Клінтона в процесі мирного врегулювання є певною запорукою його результативності.

Отже, вплив міжнародних організацій на врегулювання проблеми був помітним і зіграв позитивну роль у пришвидшенні вирішення конфлікту. Вони були «громадським судом» для оцінки подій, що відбувалися на північному сході ірландського острова, і таким шляхом коригували політичний курс британського уряду з цього питання. Збільшення прозорості кордонів між європейськими державами, зокрема між Великою Британією та Ірландією в межах ЄС активізувало співпрацю цих країн з розв'язання проблем Північної Ірландії, зміцнило їх взаємну довіру.

3.3 Процес реалізації «Домовленостей страсної п'ятниці»

На момент загальних парламентських виборів 1997 р. конфлікт в Ольстері охопив уже всі сторони суспільного життя. Розв'язання кризи стало найгострішим питанням державного значення. Одним з лозунгів «неолейбористів» під час виборчої кампанії був наголос на суто політичні методи в миротворчому процесі в Ольстері. Вибори принесли неолейбористам впевнену перемогу, на чолі уряду став Т.Блер.

Відразу ж після перемоги на виборах Т. Блер почав реалізувати свою передвиборчу обіцянку – вирішення Ольстерської кризи. Для цього політика «ірландське питання» носило не лише традиційний, як для будь-якого урядовця, політичний характер. Його мати походила з графства Донегол в Ірландії. Її родина обстоювала протестантизм, а дід по лінії матері був великим магістром однієї з оранжистських лож. Т. Блер згадує в своїх мемуарах, що його бабуся по матері, вже хвора на хворобу Альцгеймера, не пізнаючи його, тим не менш «схопила мою руку й прохала: «Сину, хоч би що ти робив, ніколи не женися з католичкою» [8, р. 422]

Очевидно, що після вступу Ірландії до Європейського Союзу в 80-х роках, почався швидкий процес її модернізації і прогресу. На думку Т. Блера «Південь мчав по дорозі в майбутнє, натомість народ Північної Ірландії зачепився за стартові колодки і сперечався про католиків і протестантів так несамовито, що та суперечка закрила шлях уперед туманом недоречності» [8, р. 148].

Блер вважав, що ірландська політика повинна проводитися, незважаючи на ідеологічний та релігійний контекст, що Лондону не можна займати ні ту, ні іншу сторону, а лише організовувати і контролювати мирний діалог між ними. Т. Блер робив акцент на тому, що Лондон має виступати в ролі «медіатора» в даному конфлікті.

На чолі переговорного процесу був відомий американський політик і юрист Джордж Мітчел. Він відразу сформулював спільну позицію на основі принципів ненасильства і мирних методів. На порядок денний було висунуто декілька найбільш гострих питань: відносини Схід-Захід, тобто Сполучене Королівство—Північна Ірландія і Північ—Південь—Північна Ірландія—Ірландська Республіка. Сторони переговорів повинні були вирішити: хто буде керувати Північною Ірландією після передачі повноважень і поділу влади між партіями.

Багатосторонні переговори почалися без лідера Ольстерської юніоністської партії Девіда Тримбла, але з лідером Демократичної юніоністської партії Іаном

Пейслі, до якого пізніше долучилися лідери інших юніоністських партій. Саме в цей момент ІРА «відкликає» своє рішення про припинення вогню і всі протестантські партії приймають рішення бойкотувати переговори. Однак Т.Блер і його уряд не припиняють зусилля щодо пошуків альтернативних шляхів вирішення конфлікту і відновлюють діалог юніоністів з республіканцями.

У липні 1997 року Адамс, президент «Шин фейн», зумів переконати лідерів ІРА припинити боротьбу насильницькими методами, і в кінці серпня його партія була запрошена брати участь у багатосторонніх переговорах про мир. Декілька угруповань–учасників переговорів періодично порушували домовленість про припинення вогню і складання зброї. В лютому 1998 року ІРА вбила двох чоловіків у Белфасті, а Ірландська армія національного визволення вбила керівника лоялістських волонтерських військ у в'язниці Мейз. Але ціною неймовірних зусиль переговори продовжувались і їх учасникам вдалося підготувати узгоджений текст. Т. Блер мав приїхати до Белфасту, лише для підтвердження узгоджених домовленостей, а пробув там чотири доби, шукаючи остаточні компромісні рішення. 10 квітня 1998 року сторони прийшли до компромісу, було укладено Белфастську угоду, відому також під назвою «Угода Страсної п'ятниці»[59, с.317-340].

Усі сторони, які брали участь у процесі багатосторонніх переговорів, усвідомлювали, що досягнення угоди було лише початком надзвичайно складного і запутаного шляху політичного врегулювання кризи в Північній Ірландії. По мірі того, як проходили місяці після проведення референдуму і виборів в Асамблеї, коли різні складові частини договору почали вступати в силу, всі політичні лідери зрозуміли, що процес виконання угоди потребуватиме ще більшої концентрації, аніж безпосередньо процес багатосторонніх переговорів.

М. МакУільямс и К. Фіарон у своїй статті «Проблеми реалізації угоди» відзначають, що для реалізації зобов'язань, що містяться в угоді, було необхідно розв'язати 74 завдання різного ступенів складності. Відповідальність за

виконання одних завдань була покладена на британський уряд, інших - на ірландський уряд, третіх - на партії, що брали участь у переговорному процесі. Реалізація деяких положень вкрай залежала від лобіювання окремих партій та зацікавлених груп. [25]

Отже, «Угода Страсної п'ятниці» 10 квітня 1998 року передбачає [25]:

- Вибори до північноірландської Асамблеї, яка має законодавчі повноваження.
- Північна Ірландія залишилася частиною Великої Британії, але в майбутньому населення краю матиме право більшістю голосів вирішити питання об'єднання острова.
- Формування Виконавчого комітету в складі 12 міністрів обох головних конфесій для виконання функції правлячого уряду Північної Ірландії.
- Рада Міністрів, до якої входять представники північної і південної частини Ірландії. І хоча б шість органів, які будуть відповідні за втілення угоди в життя і діятимуть за принципом транскордонного співробітництва або в масштабах всього острова.
- Громадянський форум, до якого входять представники зі сторони підприємців, профспілок та неурядових організацій, що виконують дорадчу роль у суспільних, економічних та культурних питаннях.
- Створення міжурядової Ради британських островів, що включає представників Великобританії, Ірландії, Ольстера, Шотландії та Уельсу разом із островами Мен, Джерсі та Гернсі, основна мета якої співпраця у регіональних справах.
- Внесення поправок до Конституції Республіки Ірландія стосовно територіальних претензій на Північну Ірландію і скасування Акта про управління Ірландією.

- Роззброєння воєнізованих угруповань Північної Ірландії протягом найближчих двох років після проведення референдуму, за яким повинне послідувати виконання обіцянки про звільнення північноірландських з тюрем ув'язнених, пов'язаних з парамілітарними угрупованнями, що склали зброю.

- Реформа ольстерської поліції (зміна Королівської ольстерської поліції на Поліцейську службу Північної Ірландії)

План реформи передбачав рівну кількість протестантів і католиків, які служать в поліції, створення комісії для контролю над дотриманням прав людини. Але, незважаючи на ґрунтовний і досить добре розроблений план, він був схвалений лише парламентом Північної Ірландії, а основні політичні партії лише висловили значне невдоволення, за різними пунктами.

Ця угода була винесена на референдум 22 травня 1998 року, за неї проголосували 94% населення в Ірландській Республіці і 71% в Північній Ірландії. Єдиною політичною партією, яка виступила проти, була Демократична юніоністська партія на чолі з Іаном Пейслі.

Зрозуміло, що угода і референдум були лише початком дуже складного повільного процесу. За угодою про в'язнів уряд Сполученого Королівства мав передати в Ірландську Республіку в'язнів Ірландської Республіканської Армії. Серед них була і «Четвірка з Белкоумстріт», яка здійснювала терористичні акти для ІРА в 70-ті роки. Але після передачі їх було під чесне слово умовно-достроково звільнено для участі у з'їзді Шинн Фейн у Дубліні. Це викликало відповідну реакцію юніоністів під час десятихвилинних овацій, якими в'язнів привітали на з'їзді. Це мало не спричинило катастрофу такого непростого і довгоочікуваного рішення. У Т. Блера не було іншого виходу, як особисто надати гарантії, що ті, хто скоїв насильство не буде допущений в уряд.

Вибори в Асамблею Північної Ірландії пройшли 25 червня 1998 року. Противники Угоди Страсної п'ятниці сподівались використати парламентський

механізм для її девальвації, тому що обидві общини, загалом підтримуючи політику примирення, відчували певну підозру одна до одної. 48 місць в Парламенті отримали протестанти (Ольстерська юніоністська партія на чолі з Д. Тримблом та Демократична партія І. Пейслі), 42 місця отримали католики (Соціал-демократична і Лейбористська партія на чолі з Дж. Х'юмом та Шинн Фейн Дж. Адамса). До всього вище зазначеного саме Д. Тримбл та Дж. Х'юм отримують Нобелівську премію миру за 1998 рік «За зусилля в пошуку мирного вирішення конфлікту в Північній Ірландії». 18 місць дісталось декільком об'єднанням та міжобщинним партіям.

Наступним завданням на шляху до реалізації Белфастської угоди стало формування адміністративного апарату і органів місцевого самоврядування. Через відмову ІРА повністю роззброюватись, протестантські партії не квапилися розпочинати свою роботу. А ІРА, в свою чергу, відмовлялась роззброюватись доки не розпочне роботу Асамблея. І саме питання роззброєння стало «яблуком розбрату» для подальших кроків. Треба відзначити, що в Белфастській угоді процедура роззброєння чітко прописана не була, хоча саме роззброєння було оголошено обов'язковою умовою всього процесу. Тому ІРА, не відмовляючись від здачі зброї взагалі, заявляла, що планує це зробити «пізніше». Очевидно, що і збройні угруповання протестантів також попередили, що вони «не поспішатимуть» в цьому процесі. Бойовики ІРА обмежувались лише наданням гарантій припинення насильства. Протестанти ж розглядали роззброєння католицьких угруповань як необхідну умову подальшого мирного процесу.[25][31][66]

Отже, Белфастська угода уособлювала комплекс збалансованого поєднання традиційного і модерністського підходів до врегулювання і передбачала збереження Ольстера в складі Сполученого Королівства з паралельним зміцненням зв'язків з Ірландією. Документ підтверджував підтримку з боку усіх сторін переговорного процесу і принципу роззброєння.

Після Угоди Страсної п'ятниці можна досить впевнено сказати, що уряд Великобританії взяв курс на врегулювання конфлікту на інституціональному рівні. У 1999 р. були прийняті ще 4 британоірландських документа про створення органів співробітництва у врегулюванні Ольстерської кризи.

У травні 2000 року в Північній Ірландії все-таки було припинено пряме правління з Лондона, офіційно поновилася робота органів самоврядування.

3 лютого 2004 року в Північній Ірландії почалися переговори з перегляду белфастської угоди. Питання про внесення змін до даної угоди виникло в листопаді 2003 року після проведених парламентських виборів в Ольстері. Перемогу на них здобула протестантська Демократична юніоністська партія на чолі з Я. Пейслі, яка виступає проти Белфастської угоди і будь-якого співробітництва з католиками. Домовленість про перегляд документа по Північній Ірландії була досягнута в січні 2004 р. на зустрічі прем'єр-міністрів Великобританії та Ірландії Т. Блера і Б. Ахерна. Проте сторонам не вдалося досягти компромісу. Тим не менш, у 2005 році ІРА заявила про своє повне роззброєння. У регіоні запанував відносний мир[70].

Попри реформу поліції, вона досі має низький рівень довіри серед католицького населення. Все ж угода дає шанс на стабілізацію ситуації на острові і цілковитий спокій у майбутньому.

3.4 Brexit як фактор подальшого розвитку «Ольстерської проблеми»

Після вступу на посаду прем'єр-міністра Великобританії Борис Джонсон виступив із заявою, в якій зазначив, що його уряд пропонує ряд конструктивних змін і нововведень для прискорення вирішення справи виведення Сполученого Королівства з ЄС. Голосування на референдумі про вихід Сполученого Королівства з Європейського союзу підняло велику кількість питань, серед яких важливу роль відігравав майбутній статус кордону між Ірландською

Республікою, країною-членом ЄС, та Північною Ірландією, яка входить до складу Сполученого Королівства.

Таким чином, можемо відзначити, що центром проблеми є повернення до так би мовити «жорсткого» кордону після того, як Сполучене Королівство, разом із Північною Ірландією, вийде зі складу Євросоюзу. Саме за таких обставин ще у одному з варіантів угоди з Євросоюзом, яку виробила попередній британський прем'єр Тереза Мей, був передбачений ряд переговорів, які б мали гарантувати те, що після «прощання» Лондона з Брюсселем між двома частинами Ірландії не буде встановлено кордону з митним оглядом з обох боків. Якщо ці переговори не показали позитивного результату, назовні тоді впливав би «бек-стоп». Варіанти перекладу слова *backstop* в цьому контексті – «запобіжник» або «страховка». Питання "бек-стопу" для більшості депутатів палати громад стало резонансом проголосувати наперекір запропонованим раніше варіантів угоди[66][70][71].

«Бекстоп» потрібен для того, щоб уникнути жорсткого кордону на острові. Зараз між Республікою Ірландія і Північною Ірландією встановлена прозора межа, відкрита для людей, товарів і послуг. Але вихід Великобританії з Митного союзу означатиме повернення фізичної кордону. Такий розвиток подій загрожуватиме відродити проблему ірландського сепаратизму і підірвати результати британо-ірландської Белфастської угоди від 10 квітня 1998 року. Саме цей договір лежить в основі примирення в Північній Ірландії і припинення терористичної діяльності Ірландської республіканської армії (ІРА).

В Ірландії, як і раніше діють радикальні угруповання, такі як New IRA, Continuity IRA і Arm Na Poblachta. Хтось із них, як вважається, відправив в Лондон кілька вибухових пакетів як попередження про те, що буде, якщо між двома територіями знову з'явиться фізична межа.

Прихильники Brexit в Великобританії готові розглядати «бекстоп» виключно як короткострокову міру. Але в Лондоні побоюються, що Брюссель буде цілеспрямовано затягувати переговори і продовжувати дію даного режиму,

тим самим зберігаючи Північну Ірландію під своїм контролем. В результаті Лондон або на невизначений час частково залишиться в підпорядкуванні Брюсселя, або буде змушений відмовитися від торгового суверенітету над Північною Ірландією. Жоден з варіантів не влаштовує «брексітерів».

Коли стало зрозуміло, що парламентарії не підтримають угоду по Brexit через «бекстоп», прем'єр-міністр вирушила до Брюсселя. Однією з її головних цілей було домогтися від лідерів ЄС гарантій, що особливий митний режим буде обмежений по часу. Однак в Брюсселі виключили можливість перегляду угоди, включаючи положення про ірландську кордоні. Ніяких конкретних обмежень по термінах «бекстопа» прийнято не було. ЄС також не взяв на себе жодних юридичних зобов'язань з цього питання.

У результаті сценарій змінився і прем'єр Тереза Мей не змогла запровадити свій план «Брекзиту» у британському парламенті. Завдяки цьому новий прем'єр-міністр Сполученого Королівства Борис Джонсон докладає неабияких зусиль, щоб докорінно змінити ситуацію щодо ірландського «бек-стопа».

На початку року британські депутати вже тричі відкидали проект угоди, про яку домовлялись Брюссель і уряд попереднього британського прем'єра Терези Мей, через пункти про «ірландський бек-стоп». Той самий пункт може стати для членів Палати громад причиною або підставою для того, щоб проголосувати проти.

У попередніх угодах йшлося, що якщо до кінця перехідного періоду сторони не знайдуть прийняттого рішення, то Північна Ірландія може залишитися частиною митного союзу ЄС.

Британський прем'єр Борис Джонсон повідомив про досягнення нової угоди з ЄС про брекзит. Представники ЄС підтвердили вірогідність розгляду такого варіанту угоди. Угоду мають затвердити на саміті ЄС 17-18 жовтня. Її також ще мають затвердити у європейському і в британському парламентах. Однак у британському парламенті прослідковується тенденція, що може змінити

плани прем'єр-міністру: Палата громад, в якій більшість складають опоненти Бориса Джонсона, може не прийняти новий варіант угоди про вихід з ЄС.

Антагонізм «бек-стопу» полягає у тому, що, згідно думки представників Партії демократичних юніоністів Північної Ірландії та деяких депутатів парламенту від Консервативної партії при владі, існує засторога, що «бек-стоп» ослабить конституційну силу союзу Північної Ірландії з Великою Британією, так як Північна Ірландія матиме статус, відмінний від всього Сполученого Королівства, тому що буде підвладна зовсім іншим правилам та законам.

З іншого боку, представники, що схвилювані подібною ситуацією занепокоєні тим, що Британія може опинитися у глухому куті, перефразовуючи відому пісню Eagles «Hotel California», коли Лондон може будь-коли виписатися з цього «готелю» під назвою «Євросоюз», проте ніколи, власне кажучи, не зможе з нього виїхати. До того ж, ряд британських політиків високого рівня відкинули думку про те, що проблема з угодою про вихід Великобританії з ЄС зупиняється тоді, коли мова йде про «бек-стоп»[75].

Голова Консервативної партії Джеймс Клеверлі взагалі висловився на користь елімінації «бек-стопу» з угоди про вихід з Євросоюзу на сторінці свого аккаунту в Twitter. Переклад твіту: «Ми абсолютно налаштовані на підтримку миру і процвітання, які ми бачили у Північній Ірландії»[87]

Демократична юніоністська партія також погрожувала, що може не поставити свій підпис під угоду.

Незважаючи на протилежне ставлення до угоди зі сторони опонентів, прем'єр Британії Борис Джонсон неодноразово заявляв, що відстрочки «брекситу» не буде. Про досягнення угоди Борис Джонсон написав у своєму Twitter: «Ми отримали чудову нову угоду, що повертає нам контроль». [86]

Нові пропозиції прем'єр-міністра Бориса Джонсона щодо «бек-стопу» підтримав лідер демократичних юніоністів Північної Ірландії Арлін Фостер, яка зазначила, що прем'єр Джонсон прискорив усунення «бек-стопу» і

продемонстрував налаштованість на те, щоб виробити угоду, яка була б вигідною для всього Сполученого Королівства, а не ставила б Північну Ірландію в особливі умови.

У свою чергу, Європейської комісії Жан-Клод Юнкер заявив, що це «справедлива і збалансована угода». І він, і пан Джонсон закликали свої парламенти підтримати угоду.

У той же час британське суспільство і далі лишається розділеним навпіл у питанні потреби чи недоцільності «бек-стопу» в угоді про вихід країни з Європейського союзу. Деякі представники громадськості вважають, що не існує ніяких належних альтернатив для «бек-стопу». Є лише два безвихідні варіанти-або все зводиться до «жорсткого» кордону між «Ірландіями», або мирні угоди щодо врегулювання у Північній Ірландії, так звані «Угоди страсної п'ятниці», матимуть шанс на втілення у життя після довгих років насильства. Яскравим прикладом може слугувати висловлювання громадянки Великобританії Клер Хаджадж на сторінці свого аккаунту в Twitter з посиланням на BBC: «Альтернативи «бек-стопу» – це нонсенс. Тут або встановлюється «жорсткий» кордон, або виконуються «Угоди великої п'ятниці», які поклали край десятиріччям вбивчого насильства. А так одне з найважливіших досягнень Британії у напрямку миру буде викинуте на смітник»[88].

Знову ж таки політичні експерти зазначають, що та пропозиція, яку висуває прем'єр-міністр Борис Джонсон замість «бек-стопу» в угоді про вихід Сполученого Королівства з Європейського союзу, не буде так швидко схвалена Брюсселем. Виносяться здогади, що останній хвилі у вирішенні питання про «Brexit» загалом, і про «бек-стоп» зокрема, може слідувати подальше щонайменше 6-місячного подовження крайнього терміну виходу країни з ЄС, а це, у свою чергу, виглядатиме доволі трагікомічно: «Борис Джонсон запропонує альтернативу до «бек-стопу» та «Brexit» а це може призвести до ще 6 місяців подовження крайнього терміну виходу з ЄС».

Опозиція, на чолі якої стоїть представник Лейбористської партії Джеремі Корбін, досить холодно сприйняла такий перелом історії з «бек-стопом». Корбін доволі різко заявив, що план Б. Джонсона відносно «бек-стопу» є навіть гіршим за те, що пропонувала попередній прем'єр Тереза Мей. До того ж лідер британських лейбористів відмітив, що план прем'єра Бориса Джонсона ставить під загрозу виконання мирних угод у Північній Ірландії: «Джеремі Корбін каже, що прикордонний план Бориса Джонсона є гіршим за угоду Терези Мей, і цей план може призвести до дерегуляції і погіршення стандартів»[89].

Таким чином питання «бек-стопу» і надалі лишається одним із найбільш складних і провокуючих моментів, пов'язаних з виходом Сполученого Королівства з Європейського союзу. І подальші кроки уряду Великої Британії мають слугувати путівником щодо того, чи ж останні пропозиції британського прем'єра Джонсона у напрямку вирішення цієї проблеми якимось чином впливатимуть на прогрес Британії до остаточного «розлучення» з Європейським союзом.

Отже, в нинішній угоді про вихід Сполученого Королівства з Європейського союзу ситуація постає такою, що країна і далі залишатиметься у митному союзі з ЄС, тоді як Північна Ірландія і надалі підкорятиметься правилам і регуляціям Євросоюзу з тим, щоб не встановлювати «жорсткого» кордону з Ірландською Республікою. У 1998 році були підписані «угоди Страсної п'ятниці», які офіційно завершили багаторічний кривавий конфлікт у Північній Ірландії. Мова йде про відсутність кордону між Північною Ірландією і Республікою Ірландія. Політики з обох боків умовного кордону всерйоз остерігаються, того факту, якщо після «прощання» Британії кордон перестане бути умовним, це знову підірве мир. Але це стало б частковим економічним відторгненням складової частини Британії, і це, м'яко кажучи, не подобається ні лондонським політикам, ні юніоністам в самій Північній Ірландії.

Розподіл влади між основними партіями, представленими в Асамблеї (парламенті), закріплений в системі поділу міністерств. Таким чином, жодна велика партія не може залишитися поза складом Виконавчого комітету (уряду). Після виборів 2016 року уряд був сформований лише з двох найбільших партій з кардинально протилежними поглядами – Демократичною юніоністською партією та Шинн Фейн; всі інші сформували опозицію[71].

Через питання Акту про ірландську мову і скандалу навколо пільгової реформи новий уряд так і не був сформований понад рік. Незважаючи на 5 раундів переговорів і можливість реформи виконавчої влади, компромісу так і не вдалося досягти. Ця криза для Північної Ірландії не є першою (у 2002-2007 роках в країні велося пряме врядування з Лондона), але цього разу, при введенні центрального керування, контрверсійна дія буде відбуватися щодо регіону, який налаштований дуже негативно до Brexit і дій Лондона в цьому напрямку. Ще одна проблема полягає у тому, що нинішній уряд у Лондоні після позачергових виборів в червні 2017-го був сформований фактично лише завдяки підтримці Демократичної юніоністської партії, що вже тоді викликало занепокоєння через можливий дисбаланс. Але при розгортанні політичної кризи в самій Північній Ірландії це дає можливість республіканцям говорити про те, що британський уряд здебільшого грає на боці лоялістів.

На останок, не лише питання Brexit і бек-стопу стоїть на порядку денному у Сполученого Королівства – в результаті парламентських виборів 2020 року до влади неочікувано прийшла радикальна партія Шинн Фейн. За підсумками виборів три партії набрали від 20% до 25%. Партія «Шинн Фейн» отримала значний приріст, набрала відносну більшість голосів за першим бажанням і виграла 37 місць, що є найкращим результатом партії з того часу, як вона сформувалася в сучасному вигляді в 1970 році. «Фіанна Файл» також виграла 37 місць, але набрала менше голосів за першим бажанням. Правляча партія «Фіне

Гел» на чолі з Лео Варадкаром виявилася третьою як по місцях (35), так і по голосам за першим бажанням[76].

Міжнародні ЗМІ описали результат як історичний перелом двопартійної системи, тому що вперше за майже століття ні «Фіанна Файл», ні «Фіне Гел» не набрали більшість голосів. Більш того, загальна частка обох традиційних партій впала до історичного мінімуму. Лідери цих партій відмовилися від формування коаліції з «Шинн Фейн».

Таким чином після результатів виборів до парламенту сторони узгодили зміни в тексті угоди виходу з ЄС щодо кордону з Ірландією. З перемогою партії Шинн Фейн вочевидь уряд Північної Ірландії чекають конституційні зміни.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі підсумований і узагальнений досвід Сполученого Королівства у врегулюванні «Ольстерської проблеми», виділені аспекти британської політики і вплив міжнародних організацій на пришвидшення нормалізації ситуації у Північній Ірландії.

Конфлікт у Північній Ірландії можна позначити як етноконфесійний, який прогресував в етнополітичний; відсутність єдиного етнічного самовизнання і незавершеність формування Ольстерської етнічної групи наклали свій відбиток на усі сфери життя ольстерців, включаючи політику, економіку і культуру. Основою «Ольстерської проблеми» виступає незадоволення північно ірландських католиків поділом Ірландії 1921 р. та їхнім нижчим порівняно з протестантами політичним і соціально-економічним статусом, який, на думку католицької меншини, став результатом нелегітимного вирішення територіального питання.

Перебіг конфлікту в Ольстері можна розділити на три основні етапи. Перший етап, який тривав з 1921 р. до кінця 60-х років ХХ ст., вся повнота влади в Північній Ірландії належала протестантам, а відносини між двома громадами дедалі більше загострювались; другий етап - з кінця 60-х років до початку 90-х років - характерний інтенсивною боротьбою католицької меншини за свої права та втручанням британського уряду в урегулювання проблеми; особливістю третього етапу, який розпочався в 90-х роках і триває досі, є початок багатосторонніх переговорів про подальшу долю Ольстера та зменшення напруження на північному сході ірландського острова.

Історія конфлікту триває близько восьми століть. Ольстерська етнічна група сформувалась на території ірландської провінції Ольстер у результаті поєднання трьох етносів: шотландців, ірландців і англійців.

Англійська реформація 1534 року призвела до того, що питання релігії у провінції набуло не лише духовного, але й політичного значення. Основу цієї сторони конфлікту заклала англійська буржуазна революція : земельні конфіскації в Ірландії О. Кромвеля і перемога В. Оранського над католицьким королем Якобом II , які призвели до позиції посилення протестантів в Ольстері.

Особливу роль в процесі відокремлення Ольстерської етнічної групи зіграли події кінця XIX століття, коли в британському парламенті почалися дебати про надання Ірландії самоврядування. Ольстерські юніоністи, тобто захисники Унії 1801 року, за якою Ірландія стала британською територією, рішуче виступили проти введення гомруля в Ірландії. Будучи протестантами, вони боялися опинитися під владою католицького парламенту в країні, більшість населення в якій було католиками.

Отже, основними причинами Ольстерського конфлікту є, в першу чергу, розбіжність у підходах протестантської і католицької громад відносно визначення конституційного статусу Північної Ірландії та прав католицьких меншин, а також різний рівень соціально-економічного положення громад.

Війна, яка проходила на ірландській території силами британської армії, з одного боку, і бійцями Ірландської республіканської армії - з іншого, була затяжною, кровопролитною і безрезультатною, оскільки ІРА обрала тактику партизанської війни, що при постійній підтримці місцевого населення забезпечувало їй невразливість перед переважаючими за чисельністю і озброєнням військами супротивника. Великобританія запропонувала укласти перемир'я і піти на переговори.

Політика британського уряду щодо вирішення Ольстерського конфлікту була спрямована на досягнення компромісу між католицькою і протестантською громадою і конституційного статусу. Вирішуючи Ольстерський конфлікт, британський уряд пішов шляхом мирних і також силових засобів.

Провівши аналіз, у дипломній роботі прослідковується позитивний розвиток поглядів британського уряду на питання конституційного статусу Північної Ірландії, адже ці зміни знайшли відображення у подіях від покладання відповідальності за його вирішення на Стормонт до заяв про дотримання принципу згоди більшості Північної Ірландії щодо ухвалення рішення про її приєднання до Республіки Ірландія.

У другій половині 80-х років конфліктуючі сторони таки почали діяти в рамках врегулювання конфлікту, і, як результат, 10 квітня 1998 року була укладена Белфастська угода або Угода Страсної П'ятниці. Цю угоду можна вважати початком миру в Ольстері, не говорячи про припинення збройної боротьби і заклику ІРА до складання зброї, причини закладені глибоко.

Конфлікт у Північній Ірландії набув серйозного міжнародного значення. У першу чергу це стосується терористичної діяльності ІРА, яка мала підтримку ірландської громади США, а також інших сепаратистських і терористичних організації світу, таких як Організація визволення Палестини, Хезболла, колумбійська FARC та інші. Зосередження уваги міжнародної спільноти на конфлікті потребувало створення англо-ірландської договірної бази стосовно Північної Ірландії на нових засадах.

В англо-ірландському діалозі щодо Ольстерського конфлікту можна виділити три ключові події: Саннінгдейльська угода 1973 р. демонструвала можливості для посилення активності діяльності Республіки Ірландія в Ольстері; англо-ірландський договір 1985 р. розширював повноваження Республіки Ірландія в Ольстері; Угода великодньої п'ятниці 1998 р. сприяла усуненню головної, територіальної, суперечності між двома урядами.

Отже, створена унікальна Ірландська модель зіграла велику роль як приклад урегулювання етнополітичних конфліктів з елементами воєнізованої боротьби, але, на жаль, ця модель не стане універсальною для врегулювання всіх

етнополітичних чи етноконфесійних конфліктів, особливо це стосується регіону Близького Сходу, обумовлені особливостями ісламського фундаменталізму.

Міжнародні організації зробили чималий внесок у стабілізацію ситуації в Ольстері, хоча британський уряд не завжди підтримував втручання США і міжнародної спільноти у врегулювання ірландського питання. Стосовно США, то на їх бажання допомогти впливав ряд чинників, серед яких можна виділити три основні.

По-перше, Північна Ірландія як частина Сполученого Королівства є членом НАТО, а наявність в країні-члені тривалого озброєного конфлікту викликало занепокоєння лідера альянсу.

По-друге, Велика Британія і США є союзниками і тому партнерство з «проблемною» країною хвилювало США. По-третє, в США проживає величезна кількість громадян, які мають ірландські корені, а таке занепокоєння з їхнього боку в період виборів не могло залишитися непоміченим у політиці Сполучених Штатів.

Відомо, що референдум у Великій Британії 2016 року щодо виходу із ЄС може поновити непорозуміння між країнами, але вже не на підставі протистояння католиків і протестантів, а на підставі утворення «жорсткого кордону». Передбачається прийняття двох угод: зовнішньополітичну декларацію і ірландський бек-стоп (можливість для Північної Ірландії залишатися у торговій зоні ЄС на час перехідного періоду). Після Brexit кордон між двома Ірландіями фактично стане сухопутним кордоном між ЄС і Британією. Мир, який так тяжко дався Північній Ірландії, у більшій мірі, зобов'язаний прозорому кордону.

Отже, в нинішній угоді про вихід Сполученого Королівства з Європейського союзу ситуація постає такою, що країна і далі залишатиметься у митному союзі з ЄС, тоді як Північна Ірландія і надалі підкорятиметься правилам і регуляціям Євросоюзу з тим, щоб не встановлювати «жорсткого» кордону з Ірландською Республікою. В угоді 1998 року зафіксовано , що британський і

ірландський уряд визнають право мешканців Північної Ірландії на подвійне громадянство, тобто будь-який громадянин британських графств Ольстера отримає право бути громадянином як Великобританії, так і Республіки Ірландія. Крім того, Белфастська угода визнала право провінції на самовизначення провінції і вихід зі складу Сполученого Королівства за допомогою референдуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аклаєв А. Р. Етнополітична конфліктологія. Аналіз і менеджмент / А.Р. Аклаєв. 2008. С. 267
2. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба. Полис. – 1992. – №4. – С. 122–134.
3. Афанасьев Г.Є. Історія Ірландії. - СПб., 1907 – с.312 .
4. Бардін О. М. Насильство, війна, тероризм як способи розв'язання конфліктної ситуації: політологічний аналіз сутності понять / О. М. Бардін. Людина і політика, 2003. – (29). – С. 83–94.
5. Байкова А.Н. Війна ірландського народу за свою незалежність. Нова і новітня історія. 1957. №5.
6. Безрогий В.Г. Скотарство в стародавній Ірландії. Питання історії. 1993. №7.
7. Бірюков І.Д. Ольстер: криза британської імперіалістичної політики. М .: Думка, 1985. 260 с.
8. Блер Т. Шлях / Тоні Блер. – Київ. : Темпора, 2011. 848 с.
9. Бліщенко І.П., Жданов Н.В. Співпраця держав у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру. М.: Наука, 1984. С. 85-92
10. Витюк В. В. “Левый” тероризм на Западе: история и современность / В. В. Витюк, С. А. Эфиров. – М.: Наука, 1987. – 318 с.
11. Волков Т.О. Початок новітнього етапу «Ольстерської проблеми» та лейбористська партія Великої Британії (1968-1970) : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. політ. наук : спец. 05.02.08 «Політологія» / Т.О. Волков— Тернопіль, 2011. — 20, [1] с.
12. Горбик В.О. З історії визвольної боротьби в Північній Ірландії // Український історичний журнал. - 1973. - № 1. - С. 70–75.
13. Грібін Н.П. Трагедія Ольстера. М .: Міжнародні відносини, 1983. 221 с.

14. Гривз Д. Ірландський криза. М.: Наука, 1974. 320 с.
15. Громыко А. Дилеммы Британии. Поиск путей развития / А. А. Громыко, Е. В. Ананьева, Л. О. Бабынина, Я. А. Грабарь, Е. С. Громогласова и др. – М.: Весь мир., 2014. – 480 с.
16. Джексон Т.А. Борьба Ирландии за независимость /Т.А. Джексон; [пер. с англ. Р.А. Розенталь и Г.В. Конюшкова; предислов. В. Григорьева]. – М.: Изво иностр. лит-ры, 1949. – 362 с.
17. Дзьобань О. П. Політичний тероризм і політичний екстремізм: до проблеми розмежування понять / О. П. Дзьобань, Е.А. Кальницький // Наукові записки Харківського університету повітряних сил. Соціальна філософія, психологія. – 2007. – № 2 (26). – С. 41–45
18. Клинтон У. Дж. Моя жизнь / Уильям Джефферсон Клинтон; пер. с англ., М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 1088 с.
19. Кожушко Е.П. Современный терроризм: анализ основных направлений. Минск, 2000. - С. 182.
20. С.А. Ланцова «Политическая конфликтология», Под ред., 2008, СПб. Издательство «Питер». – С.8
21. Лебедева М.М. Міжетнічні конфлікти на зіткненні століть (методологічний аспект). МЕМВ. М., 2000. – №5. С. 120
22. Лієм де Пеа Розколений Ольстер / Лієм де Пеа. - М.: Прогрес, 1974. - 205с.
23. Маккормак Д. Історія Ірландії. Люди і події, які сформували країну / Д. Маккормак; [пер. з англ. А. Олійник, Т. Бойко]. – К.: Юніверс, 2006. – 296 с
24. Макуільямс М. і Фіарон К. Проблеми реалізації угоди / М.МакУільямс і К. Фіарон. Ассог - 1998 - № 5 - С. 66-73
25. Мінгазутдінов І. О.. Белфастська угода про врегулювання в Північній Ірландії 1998. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 — 760с.

26. Морозов Г.И. Терроризм - преступление против человечества (международный терроризм и международные отношения). - 2-е изд. М., 2001; Петрищев В.Е. Заметки о терроризме. - М., 2001; Салимов К.Н. Современные проблемы терроризма. - М., 2000 и др.
27. Нарочницька О.А. Етнонаціональні конфлікти і їх врегулювання (політичні теорії і досвід Заходу). - М., 2000. – 240 с.
28. Неприцький О. А. Великобританія: шлях до сепаратизму регіонів чи побудова “європейського дому”. ОА Неприцький. Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. С. 226-232
29. Офіційний сайт Міністерства Закордонних Справ Ірландії <http://www.dfa.ie/>
30. Офіційний сайт Шинн Фейн, республіканської соціалістичної партії, що представляє інтереси католицької меншини <http://www.sinnfein.ie/>
31. Офіційний сайт Шинн Фейн, республіканської соціалістичної партії, що представляє інтереси католицької меншини <http://www.sinnfein.ie/>
32. Офіційний сайт Агенства Статистики та Досліджень Північної Ірландії <http://www.nisra.gov.uk>
33. Полякова, Е. Ю. Ольстер: джерела трагедії / Е. Ю. Полякова. - М.: Наука, 1982. - 164с.
34. Ресурс політичних та соціальних досліджень Північної Ірландії <http://www.ark.ac.uk/orb/>
35. Ресурс політичних та соціальних досліджень Північної Ірландії <http://www.ark.ac.uk/orb/>
36. Сахновський О. Є. Ірландська криза навесні 1918 р. у „Воєнних мемуарах” Д. Ллойд – Джорджа. 2004. С. 138-147

37. Теленко О. М. Конфлікт у Північній Ірландії: історичні корені проблеми. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. - 2004. - Вип. 13. - С.6-11.
38. Теленко О. М. Роль США у процесі врегулювання північноірландського конфлікту. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. - 2004. - Вип. 14. - С.92-96.
39. Толстов С. В. Ольстерский кризис: буржуазные модели политического урегулирования. 1988 р. – 33-50 с.
40. Шемшученко Ю. С. Політичний конфлікт. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. — Т. 4 : Н — П. — 720 с.
41. Шубін С. П. Психологічні чинники сучасного політичного конфлікту / С. П. Шубін. Наукові праці. Політичні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2002. – Вип. 12. – Т. 25. –172 с.
42. A Chronology of the Conflict - 1998. - P. 3 – <http://www.cain.ulst.ac.uk/>
43. A Chronology of the Conflict- 1998. - P. 12. – <http://www.cain.ulst.ac.uk/>
44. Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland (6 December 1921) // Documents on Irish Foreign Policy Volume 1. – Сайт URL: http://difp.ie/documents/volume1/vol1_treaty.pdf
45. Almond G. and Verba S. The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations /G. Almond // Princeton,N.J. – 1963. – 128 p.
46. Anglo-Irish Treaty. Articles of Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland as signed in London, December, 6, 1921. Documents on Irish Foreign Policy Vol.1. 1919-1922.
47. Bean K. and Hayes M. Sinn Fein and the New Republicanism in Ireland: Electoral Progress, Political Stasis, and Ideological Failure / K. Bean and M. Hayes. The Radical History. Spring 2009. – P.171
48. Beckett J.C. A Short history of Ireland. London, 1952. – P.308

49. Bill intituled an Act to amend the Government of Ireland Act, 1914. –London: His Majesty's Stationary Office, 1914. – 24 p.
50. Carson W. A. Ulster and the Irish Republic. Belfast, 1957. P.4.
51. British Commonwealth Affairs 1931-1952. Oxford, 1953. P. 367–368
52. Blishehenko I. Terrorism and International Law / I. Blishehenko, N. Zdanow. – M.: Progress Publishers, 1984. – 287 p.
53. Constitution of Dáil Éireann and consideration of emergency arrangements. Irish Political Documents 1916-1949 / [Ed. by Arthur Mitchell and Pádraig Ó Snodaigh]. – Dublin: Irish Academic Press, 1985. – Pp. 61-62.
54. Connolly SJ Divided Kingdom: Ireland 1630-1800 (Oxford History of Early Modern Europe). – Oxford University Press, 2008 // books download free. – <http://www.ebooksdownloadfree.com/History-Military/Divided-Kingdom-Ireland-1630-1800-Oxford-Historyof-Early-BI8529.html>
55. Coughlin C. American Ally. Tony Blair and the war on terror / Con Coughlin. – London: Politico's, 2006. – 389 p.
56. Crossman R. «The Crossman diaries: Selections from the diaries of a Cabinet minister 1964-1970» / R. Grossman. – Lng., Magnumbooks; Methuen Paper, 1979. – P. 524–529.
57. Darby J. / The background to the Peace Process. Dublin, 2003 – P.301
58. Declaration of Independence, issued at the first meeting of the first (all-Ireland) Dail Eireann January 21, 1919 // "Irish History Documents" – www.ums.utexas.edu
59. Farrell M. Northern Ireland: the Orange State. London, 1976. Farrell M. Northern Ireland: The Orange State. London: Pluto Press, 1976. 406 p.
60. Irish Law Site – : (www.irisi-law.org)
61. «Ireland's two-party system shaken by Sinn Fein surge». Associated Press. 7 February 2020. <https://apnews.com/1efbef97b7a461786c0bc0c2539716b7>

62. Joint Declaration on Peace, 15 December 1993. - Сайт URL: <http://cain.ulst.ac.uk/events/peace/docs/dsd151293.htm>
63. Northern Ireland: Text of a Communiqué and Declaration issued after a meeting held at 10 Downing Street on 19 August 1969 // Архів конфлікту в Інтернеті. – <http://cain.ulst.ac.uk/hmso/bni190869.htm>
64. Northern Ireland. Parliament. (1970) The Police Act (Northern Ireland) 1970, (26 March 1970). Belfast: HMSO // Архів конфлікту в Інтернеті. – Сайт URL: <http://cain.ulst.ac.uk/hmso/pa1970.htm>
65. Lawrence R. The Government of Northern Ireland. Oxford, 1965. 105 p.
66. Leonard J. "English Dogs" or "Poor Devils"? The Dead of Bloody Sunday Morning, 'Terror in Ireland 1916-1923 / Ed. by Fitzpatrick D. Dublin: Lilliput Press, 2012. P. 102–40. ; Dwyer Ryle T. The Squad: and the Intelligence Operations of Michael Collins. Dublin: Mercier Press, 2005. 272 p
67. McCann E. War and an Irish Town. London, 1980. 233 p.
68. McNeil R. Ulster Stand for Union. London, 1922. P. 108-226.
69. New Ireland Forum Report. - Dublin: The Stationery Office, 1984. 42 p.
70. O'Neil T. Ulster at the Crossroads. London, 1969. 75-189 p.
71. O'Neil T. The Autobiography of Terence O'Neill, Prime Minister of Northern Ireland 1963-1969. London, 1972. 26-37 p.
72. O' Dowd L. «New Unionism», British Nationalism and the Prospects for a Negotiated Settlement in Northern Ireland / L. O'Dowd //Rethinking Northern Ireland: Culture, Ideology and Colonialism /ed. by D.Miller. – N-Y, Lnd : Longman, 1998. – P. 70–93.
73. Parliamentary Debates of House of Commons of Westminster. Vol. 118 - 623. London, 1919- 1960.
74. Parliamentary Debates House of Commons of Northern Ireland. Vol. XVI. Belfast

75. Proclamation by Queen Elizabeth I (1599) // National Library of Ireland. – <http://www.nli.ie/1916/pdf/2.pdf>
76. Proclamation No 1. J.G. Maxwell, General. Commanding in Chief H.M. Forces in Ireland. 28th April 1916 // The National Archives. – <https://search.findmypast.co.uk/record/browse?id=ire%2fwo35%2f69%2f00189&parentid=ire%2fwo35%2f69%2f00189>
77. Rentoul J. Tony Blair. Prime-minister / John Rentoul. – New York: Little, Brown and company, 2001. – 640 p.
78. Report of the Labour commission to Ireland // Internet archive. – <http://www.archive.org/details/reportoflabourco00labouoft>.
79. Richards P. Tony Blair in his own words / Tony Blair. – London: Politico's, 2004. – 368 p.
80. Seldon A. Blair Unbound / A. Seldon, P. Snowden, D. Colings. – New York : Simon&Schuster, 2007. – 608 p.
81. Shearman H. Not an Inch. London, 1942. Ervin J. Craigavon. Ulsterman. London, 1949. – 100- 256 p.
82. Smith J. «Walking a real tight-rope of difficulties»: sir Edward Heath and the search for stability in Northern Ireland, June 1970 - March 1971 // J. Smith // Twentieth Century British History. - 2007 - Vol. 2
83. The Constitution of Northern Ireland by sir Arthur S. Quekett. Belfast, 1928.
84. The Bull of Pope Adrian IV Empowering Henry II to Conquer Ireland. AD 1155 // Yale Law School. The Avalon Project. – <http://avalon.law.yale.edu/medieval/bullad.asp>
85. T. Ripley. Osprey Elite № 44. Security Forces in Northern Ireland 1969–1992 / Ripley T. – «Osprey Publishing». – 1993 // Электронная библиотека: twirpx. – <http://www.twirpx.com/file/357448/>
86. Twitter <https://twitter.com/borisjohnson>
87. Twitter <https://twitter.com/BBCPolitics/status/1179330788762013698>

88. Twitter <https://twitter.com/clairehajaj/status/1179333481626849280>
89. Twitter <https://twitter.com/politicshome/status/1179416401574027264>
90. Wardlaw G. Political Terroris: Theory, tactics, and counter measures / G. Wardlaw . – N. Y.:Press Syndicate of the University of Cambridge. – 1986. – P. 16
91. Wilson H. «The governance of Britain» / H. Wilson. – Lnd. : Weidenfeld and Nicolson: Joseph, 1976. – P. 100–110.